

(Vsiljena) privatizacija vodnih virov – nova oblika kriminalitete zoper vodo (in ljudi) z vidika kritične ekološke kriminologije

Katja Eman¹, Sara Humar²

Človekova tesna povezava z vodo izhaja iz samega začetka obstoja človeštva, vendar se je pogled nanjo skozi zgodovino spremenil. Medtem ko je bil prost dostop do vode vse do sodobnih časov nekaj samoumevnega, lahko na vodo v sodobnem svetu gledamo na dva različna načina: kot na naravno dobrino, do katere lahko dostopa vsak, ki jo potrebuje, ali kot na ekonomsko dobrino, ki ima svojo prodajno vrednost ter ceno, ki jo določa gospodarski trg. Ravno ta ekonomski pogled na vodo lahko v času, ko pomanjkanje vode narašča, poveča motivacijo zasebnih podjetij za nakup vodnih virov, saj si, glede na to, da smo vsa živa bitja odvisna od vode, s tem zagotovijo neusahljiv dobiček. Slednje je zelo problematično, predvsem kar zadeva kršitev temeljne človekove pravice dostopa do vode – dobrine, ki jo potrebuje za svoje preživetje. Zaradi pomanjkljive zakonodaje (ali brezbriznosti držav) se vodni viri po svetu ne upravljajo tako, da bi to omogočalo trajnostni obstoj vode ter dostop vsakogar do nje. Avtorici na podlagi analize primerov izpostavita problematiko pogosto vsiljene privatizacije vode v običajno revnih, a z vodnimi viri bogatih državah in upravljanja vode ter izpostavita problematiko neurejene zakonodaje glede varstva voda, ki lahko vodi do posameznih kršitev oziroma kriminalitete zoper vodo. O kriminaliteti zoper vodo razpravljata z vidika ekološke kriminologije, ki opozarja na naraščajočo problematiko ter vedno večjo ogroženost vode in ljudi. Na koncu razpravljata o slabostih in pomanjkljivostih privatizacije vodnih virov, ki je tesno povezana s kriminaliteto bogatih in vplivnih, tj. kriminaliteto korporacij in državnih ali lokalnih oblasti, ki pogosto sodelujejo pri izkoriščanju vodnih virov ali njihovem upravljanju.

Gljučne besede: voda, privatizacija vode, pravica do vode, kritična ekološka kriminologija

UDK: 556.18

1 Uvod

Že od začetka človeštva ljudje cenijo vodo kot naravno dobrino, ki nam zagotavlja preživetje. Življenja celotnih civilizacij so bila odvisna od velikih rek, kot so Nil, Evfrat in Tigris, sprememba nomadskih plemen v prve civilizacije pa se je zgodila s spremembo načina življenja ter interakcijo med ljudmi in naravnimi viri (Water for all, 2015). Vodo potrebujemo za vse: vsakodnevna gospodinjstva, higieno, kmetijstvo, industrijo itd. Na nekaterih predelih sveta vodo zaradi težkega dostopa do vodnih virov dojemajo kot zelo dragoceno dobrino, drugje, kjer je imajo v izobilju, pa je odnos do nje pogosto škodljiv in potraten (Freeman, 2007). Združeni narodi (United Nations Department for Economic and Social Affairs [UNDESA], 2014) že vrsto let opozarjajo,

da je voda izredno pomembna za vse, zato bi morala biti brez diskriminacije dostopna vsakomur. Dostop do nje je namreč temeljna človekova pravica. To pomeni, da imamo vsi ljudje pravico do vode, ki je varna za uporabo, količinsko zadostna za osebno in domačo uporabo ter fizično in cenovno dostopna. A v realnosti gre vendarle za naravno dobrino, ki ni vsem dana oziroma dostopna v enakem deležu. Pri tem Gonzales Rivas (2014) opozarja, da ima v 21. stoletju po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije samo polovica, natančneje 54 %, svetovnega prebivalstva dostop do vode z vodovodnim sistemom, ki vodi v gospodinjstva. Neenak dostop do vode širom po svetu povzročajo različni dejavniki, kot so podnebne spremembe, demografija, gospodarstvo, družba in kultura, varnost, politika in upravljanje, infrastruktura in tehnologija, vodni viri itd. (United Nations [UN], 2015; Johnson, South in Walters, 2016).

Zaradi omejenih virov je voda v devetdesetih letih 20. stoletja sčasoma postala vredna več od zlata in nafte, zato je konec 20. stoletja prišlo do spremembe konceptualizacije vode, ki ni le naravna dobrina, potrebna za obstoj živih bitij, ampak je postala tržno blago in je od takrat dalje vir števil-

¹ Dr. Katja Eman, docentka za kriminologijo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: katja.eman@fvv.uni-mb.si

² Sara Humar, diplomirana varstvoslovka Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru, Slovenija. E-pošta: humar.sara1@gmail.com

nih težav glede pravic uporabnikov in načinov njene uporabe. Voda, pravzaprav njeno pomanjkanje na nekaterih področjih in (pre)obilica na drugih, je vse od tedaj vprašanje (med)državnega pomena (Alston in Mason, 2008), zato se 21. stoletje imenuje doba kontroverznosti zaradi vode – zmanjšanja vodnih zalog, rast prebivalstva in podnebne spremembe so namreč skupaj povzročili »globalni položaj destabilizacije zaradi dostopa do vode« (Alston in Mason, 2008). Pitna voda je postala donosna naložba, saj njena omejenost pomeni zagotovljen dobiček za podjetja, ki prodajajo vodo ali drugo pijačo in tudi hrano. Naraščajoča industrija prodaje pitne vode je bila po ocenah Johnsona in kolegov (2016: 149) v letu 2016 vredna več kot milijardo ameriških dolarjev letno. Še več, nastajajo nova podjetja oziroma konzorciji, v katerih so tudi nekatera podjetja, ki imajo vprašljivo in sumljivo preteklost, povezano z zlorabo in onesnaževanjem vode (na primer Coca-Cola, Goldman Sachs, General Electric, Dow Chemicals, United Technologies idr.). Pri vsem tem pa je najbolj skrb vzbujajoče, da so te družbe že opravile analizo nahajališč pitne vode po vsem svetu ter tudi izdelale načrt tveganj in priložnosti za njihovo delovanje (Johnson et al., 2016).

Delovanje teh korporacij je pogosto na meji zakonitosti ter vključuje številne kršitve pravic in ogrožanje lokalnega prebivalstva na območju črpališč vode (npr. City water v Tanzaniji, Coca-Cola v Radžastanu, Aguas del Tunari v Boliviji). Primeri iz preteklosti pričajo o podkupovanju, izsiljevanju, korupciji in ponarejanju listin zaradi pridobitve dostopa do vode in okoriščanja z njo. V nerazvitih državah Afrike in Južne Amerike sta bila v primere »prisilne« privatizacije vodnih virov praviloma vedno vpletena Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad (orig. The International Monetary Fund), ki sta denarno pomoč oziroma posojilo državam pogojevala s privatizacijo vodnih in številnih drugih naravnih virov. Šele pozneje se je razkrilo, da so bili v ozadju interesi bogatih korporacij in da sta obe mednarodni organizaciji delovali v dogovoru z zainteresiranimi lobiji (Johnson et al., 2016). Slednje nas pripelje do podjetniške ali beloovratniške kriminalitete oziroma kriminalitete bogatih in vplivnih, kot jo je poimenoval Pečar (1996).

Ekološka kriminologija se je deloma razvila iz kritične kriminološke miselnosti, zato opozarja na kršitve in nepravilnost. Kritična kriminologija opozarja na ogromno moč bogatih korporacij v družbi, ki z denarjem, izsiljevanjem, lobiranjem ali drugimi načini uporabe moči izrabljajo vire ali situacije sebi v prid, za pridobivanje koristi in izmikanje oblastem. Kot je opozoril Kanduč (1992: 103), je moč v sodobni družbi razdeljena neenakomerno in nepravilno, zato številni nevarni pojavi (na primer strukturno nasilje, beloovratniška kriminaliteta, politična kriminaliteta, organizirana kriminaliteta in tudi ekološka kriminaliteta) ostajajo nekaznovani. To je

še vedno najpomembnejša težava v središču razprav kritične kriminologije, ki izhaja iz človeka in njegovih pravic. Osrednje zanimanje kritične kriminologije so pojavi, ki ogrožajo človekove dobrine (zdravje, življenje, možnost svobodnega odločanja in razpolaganja s svojim časom, telesom, življenjem ipd.), kot posledica zlorabe oblasti, moči ali bogastva. Mednje uvrščamo tudi pitno vodo kot osnovni, nujno potreben vir za človekovo preživetje. Kanduč (1992: 103) izpostavlja, da izhodišče kritične kriminologije ni kaznivost, ampak nevarnost oziroma škodljivost dejanj bogatih in vplivnih. Opira se na geslo francoske revolucije »liberté, égalité, fraternité«, človek (njegova rast, moč in razvoj) pa je zanjo merilo vsega, zato se postavlja v bran kršitvam človekovih pravic.

Odziv kritične ekološke kriminologije na problematiko običajno vsiljene privatizacije vode izhaja iz dejstva, da je voda vedno bolj omejen naravni vir, ki pa je po drugi strani ravno zaradi svoje omejenosti in pomembnosti, vezane na človekovo preživetje, neprecenljiv vir dobička za skupino bogatih in vplivnih, ki v njej vidijo samo dobičkonosno blago. Vse to pa je dejansko v nasprotju s politiko ohranjanja naravnih virov in trajnostnega razvoja, ki ga svetovna politika zagovarja v zadnjem obdobju. Pa vendar se izkaže, da pravila veljajo samo za določene skupine, saj jih velike korporacije, pogosto v povezavi s skorumpiranimi politiki, kršijo brez zadržkov in ovir (Kanduč, 1994, 1999). Privatizacija vode v osnovi ni nič slabega, problematičen je le način, kako korporacije pridejo do vodnih virov (vsiljena privatizacija vodnih virov zaradi denarne pomoči državi), kako jih upravljajo in črpajo (ker korporacije presežejo dnevno dovoljeno količino izčrpane vode, se vodni viri ne morejo normalno obnavljati), kako se vedejo do zaposlenih in prebivalcev ter kako upoštevajo pravila varstva voda v posamezni državi (podkupovanje, ponarejanje dokumentov, korupcija, goljufanje, kršitve človekove pravice dostopa do vode, neupravičeno povečevanje cene vode, odklapanje vode, neupoštevanje pravil o reciklaži (tj. večkratni uporabi) umazane vode v industrijske namene ipd.). Zaradi opisanega in zaradi dolgoročnih posledic, ki jih ima tovrstno neustrezno ravnanje z vodnimi viri, ki se kažejo v ogrožanju zdravja in življenja ljudi ter v kršitvi osnovne človekove pravice dostopa do vode, kritična ekološka kriminologija upravičeno opozarja na kriminalno ravnanje velikih korporacij in njihovo zlorabo moči v povezavi z »umazanimi« politiki.

Pri različnih posegih zoper vodo oziroma kršitvah pravnege varstva voda govorimo o kriminaliteti zoper vodo, ki spada med ekološko kriminaliteto. Kriminaliteto zoper vodo lahko opredelimo kot »vsako kaznivo dejanje ali kršitve določil nacionalne ali lokalne zakonodaje, ki se uporablja za površinske in podzemne vode ali vodne storitve, kot sredstvo za storitev drugih kaznivih dejanj« (Mattioli in Segato, 2016: 14). Z drugimi besedami, kriminaliteta zoper vodo obsega vsa namerna rav-

nanja, ki pomenijo morebitno škodovanje vodi (ali njenemu ogrožanju) kot naravnemu viru. Med kriminaliteto zoper vodo uvrščamo naslednje oblike kaznivih ravnanj (Water Crimes, 2016; Kelly in Oldring, 2015): tatvino vode iz hidrografskih cevovodov ali zbiralnikov, neustrezno upravljanje odpadnih voda, onesnaževanje podzemnih in površinskih voda ter morij in oceanov z odpadki ali izpusti, kršitve določil ali zlorabo metod vzorčenja vode, neustrezno upravljanje pitne vode (npr. kršitve določil ohranjanja neoporečnosti pitne vode), goljufije in nezakonita trgovina z vodo, terorizem in kibernetične grožnje v povezavi z operacijami upravljanja voda, nepooblaščen poraba vode iz vodnega omrežja, tihotapljenje vode.

Kriminaliteta zoper vodo je pogosto povezana z drugimi oblikami kriminalitete, kot so goljufija, korupcija, ponarejanje dokumentov, izsiljevanje itd., ki so pogoste oblike gospodarske, predvsem beloovratniške, kriminalitete in tudi organizirane kriminalitete, zaradi česar je ekološka kriminologija tako zelo kritična do ravnanj posameznih bogatih in političnih skupin, ki si z izkoriščanjem okolja oziroma naravnih virov, med njimi tudi vode, obetajo enormne dobičke. Pri tem jih ne ustavijo niti ogroženost posameznih naravnih virov ali kršitve človekovih pravic.

V zadnjih treh desetletjih so se zaradi splošnega pomanjkanja vode in slabega upravljanja vodnih virov začeli pojavljati novi načini za učinkovitejše upravljanje vode (npr. koncesije za zasebnike, prenos odgovornosti z države na občine ipd.), ki naj bi pravico do vode zagotavljali vsem državljanom. Privatizacija vodnih virov je bila predstavljena kot eden izmed načinov, ki naj bi slabe sisteme upravljanja vode izboljšali, saj se zanjo po navadi odločijo države, v katerih sistem upravljanja vode ni bil učinkovit zaradi slabe ponudbe, vzdrževanja in izgube vode ali pa zaradi finančnih težav, kot so nizki prihodki in slabo finančno vodenje ter veliko pomanjkanje investicij iz javnega sektorja, zato vodenje prevzamejo zasebna podjetja in organizacije (Water for all, 2015). V državah tretjega sveta do takšnih odločitev pogosto pride tudi pod prisilo (t. i. vsiljene privatizacije vodnih virov v zameno za bančna posojila, za katerimi je Svetovna banka ali Mednarodni denarni sklad), najslabše pa je to za domačine. Praksa je pokazala, da se v veliko primerih privatizacija vode izkaže kot slabše upravljanje vode v primerjavi s preteklim sistemom, predvsem kar zadeva ceno, vzdrževanje, neoporečnost in izgubo vode, kar bo prikazano v tem članku.

Vodo so zaradi njene pomembnosti dolgo upravljala javna podjetja, zato je pojav privatizacije vodnih virov za mnoge sporen in vzbuja številne pomisleke. Svetovna javnost ima o privatizaciji vode različna mnenja. Glavna težava, ki jo izpostavljajo nasprotniki privatizacije vode, je možnost kršitve človekovih pravic in osredotočenost zasebnih podjetij le na dobiček,

medtem ko zagovorniki trdijo, da je izboljšanje vodenja sistema distribucije in kakovosti vode možno izključno z rekonstrukcijo sistema, ki jo izvede zasebna organizacija ali podjetje (Wisegeeke, 2014). Nasprotniki so najpogosteje državljani, nevladne organizacije in društva, ki si ne morejo predstavljati, da bi si vodo, ki je na njihovem ozemlju, lastilo zasebno podjetje, ki bi lahko ceno nenehno zviševalo in jim onemogočalo dostop do pitne vode. Svoje nasprotovanje so v preteklosti že večkrat javno izrazili s protesti, podpisovanjem peticij in podpiranjem civilnih iniciativ. Med podpornike lahko štejemo predvsem bogatejše posameznike, velika mednarodna podjetja oziroma organizacije ter svetovne finančne institucije, ki v privatizaciji vodnih virov vidijo (le) velike dobičke.

Pogled na vodo se je skozi zgodovino spremenil. Nekoč je bil prost dostop do nje nekaj samoumevnega, danes pa na vodo gledamo kot na dobrino – tj. kot na naravno dobrino, do katere lahko dostopa vsak, ki jo potrebuje, ali pa kot na ekonomsko dobrino, ki ima svojo prodajno vrednost ter ceno, ki jo določa gospodarski trg. Ravno ta ekonomski pogled na vodo lahko (oziroma je že) v času, ko je pomanjkanje vode vse večje, poveča motivacijo zasebnih podjetij za nakup vodnih virov, saj si, glede na to, da smo vsa živa bitja odvisna od vode, s tem zagotovijo dobiček, kar pa je lahko zelo problematično. V zadnjem stoletju se je poraba pitne vode povečala za več kot šestkrat. Glavni razlogi za to so povečanje števila prebivalstva in izguba vodnih virov zaradi podnebnih sprememb. Poleg tega se število strupenih emisij v podtalne vode povečuje, zaradi česar je veliko vodnih virov neuporabnih. Svetovni svet za vodo (World Water Council) predvideva, da bo do leta 2020 zaradi rasti prebivalstva in podnebnih sprememb količine vode kar za 17 % premalo za vse potrebe prebivalstva. Pri tem Karnani (2014) poudarja, da se svet že srečuje s krizo, saj podatki kažejo, da že danes ena od sedmih oseb nima ustreznega dostopa do neoporečne pitne vode, zato meni, da je pitna voda poleg globalnega segrevanja ozračja druga velika težava tega tisočletja.

Izbira načina upravljanja vodnih virov je ena izmed pomembnejših odločitev vsake države, ki močno vpliva na dobrobit prebivalcev in samo funkcionalnost države, zato bi jo morala vsaka država sprejeti sama (brez vsiljevanja oziroma intervencije tujih deležnikov). Kadar je upravljanje vodnih virov v javnih rokah, je osrednji cilj omogočiti enakovreden dostop do čiste vode vsem državljanom, in to po ceni, ki jim je dosegljiva. Takšno upravljanje vodnih virov ni dobičkonosno, ampak je v interesu javnosti, saj naj bi bilo tako zagotovljeno spoštovanje človekovih pravic do vode. Nizka cena vode pa je pogosto razlog za pomanjkanje finančnih sredstev za izboljšanje in nadgrajevanje vodne infrastrukture, kot so cevovodi in čistilne naprave, ter širjenje ponudbe vode na odročnejša območja (Water for all, 2015) in ravno zaradi tega se države

po navadi odločijo za privatizacijo vodnih virov. To pa ne pomeni, da reorganizacija upravljanja vode, ki ga potem izvaja zasebno podjetje, dejansko prinaša izboljšanje ponudbe vode. Ko državno upravljanje vodnih virov primerjamo s privatiziranim, lahko namreč ugotovimo, da je glavna razlika med njima dobiček (Columbia Water Center, 2008), ki ga zaradi vode (in prebivalcev) pridobijo zasebna podjetja, ko v težnji po čim večjem dobičku izčrpavajo ogromne količine vode in jo prodajajo po močno zvišanih cenah (v Bukarešti se je leta 2016 po privatizaciji upravljanja vodnih virov cena vode povečala za 300-krat) ter ko za neoporečnost vode ne uporabljajo predpisanih kemičnih substanc in količin teh, pri tem pa pogosto prihaja do čezmernega izčrpanja vode in ogrožanja okolja ter tudi zdravja ljudi.

V procesu privatizacije vodnih virov ter s posledicami tega je bilo glede na študije primerov kršenih mnogo človekovih pravic (Bieler, 2014; Dervaj, 2009; Environmental Justice Atlas, 2015a; Finnegan, 2002; Jayarman, 2002; Marn, 2013; Schiffler, 2015; Woods, 2006). Ljudje širom po svetu so bili zatirani, ignorirani, poškodovani, nekateri so celo izgubili življenje, na kar je opozorila tudi ena najaktivnejših zagovornic pravice do vode Maude Barlow (v Evans, 2010) v intervjuju za CNN: »Ko dobrino, kot je voda, povežemo z motivom pridobivanja dobička, bo nekaj ljudi umrlo.« To pa je ena največjih in najbolj kontroverznih težav, ki jih sprememba vode v tržno dobrino ter njena privatizacija sploh lahko povzročita. Izhajajoč iz opisane problematike je namen prispevka podrobneje predstaviti različne načine upravljanja vodnih virov in izpostaviti problematiko (vsiljene) privatizacije vodnih virov kot kršitve temeljne človekove pravice ter nove oblike kriminalitete zoper vodo. Količina negativnih strani privatizacije vode je v primerjavi s pozitivnimi precej visoka, kar je še posebej skrb vzbujajoče, ker gre za dobrino, brez katere življenje ni mogoče. Avtorici sta zbrali in analizirali primere privatizacij vodnih virov iz tujine – Afrike, Južne Amerike, Azije in Evrope – ter poskusili identificirati slabosti in prednosti takšnega upravljanja vodnih virov, ki praviloma vodijo v kršitve različne zakonodaje zaradi namernega okoriščenja zasebnih podjetij. Analizi dodata tudi pregled dogajanja v Sloveniji, kjer se je poskus vsiljene privatizacije vode konec leta 2014 na srečo izjalovil. Kot odziv na celotno dogajanje je Slovenija v začetku leta 2017 na pobudo državljanov kot ena prvih držav sveta vodo kot javno dobrino, javno dobro, dostopno vsem, ter pravico do dostopa do nje vpisala v ustavo. Na koncu avtorici razpravljata o morebitnih spremembah oziroma potrebnih izboljšavah pri upravljanju vodnih virov z vidika varstva človekovih pravic, pogosto tudi zdravja in življenja ljudi ter preprečevanja kriminalitete zoper vodo kot nove, vse pogostejše oblike ekološke kriminalitete.

2 Človekova pravica do vode

Planet Zemlja je kar 70-odstotno prekrit z vodo, vendar je le majhen del te, okoli 2,5 %, primeren za pitje, saj je večina slana (morja, oceani). Od 2,5 % užitne vode je 1,5 % vode v trdnem agregatnem stanju, kar pomeni, da je le 1 % te dobrine ljudem dejansko dosegljiv. Če to povzamemo v svetovnem merilu, lahko ugotovimo, da je na svetu za uživanje uporabne le 0,007 % vse vode. To pa je, v času podnebnih sprememb in vse večjega pomanjkanja vode, zelo skrb vzbujajoče (National Geographic, 2016). Voda spada med obnovljive naravne vire, ker jo lahko uporabimo znova in znova ter ima dežni cikel. Izhlapewa, prehaja v ozračje, od koder se s padavinami vrne v morja, reke (»modra voda«) in kopno (»zelena voda«) (Agencija Republike Slovenije za okolje [ARSO], 2015).

Vodni viri, še posebno viri pitne vode, v svetu izginjajo. Razlogi za to so različni, od podnebnih sprememb, naraščanja števila prebivalstva in s tem povečane porabe, ekološke kriminalitete, ki se kaže z onesnaževanjem voda, do neprestanega izčrpanja in neracionalna ravnanja z vodo (npr. zalivanje zelenic v sušnih obdobjih, polnjenje bazenov iz zalog pitne vode, uporaba pitne vode za sanitarno uporabo ipd.), ki ogroža človeštvo. V zadnjem stoletju se je poraba pitne vode enormno povečala, in ker se voda porablja hitreje, kakor se lahko nadomesti oziroma obnavlja, v prihodnosti grozi pomanjkanje predvsem pitne vode (Stack, 2012). Glavna vzroka za pomanjkanje vode sta torej naraščanje števila prebivalstva in hiter razvoj (Water for all, 2015; ARSO, 2015). Pomanjkanje vode prizadene 40 % ljudi na svetu, preživetje revne populacije pa je neposredno vezano na naravne vire, in ker je ta populacija pogosto na ogroženih območjih, tudi najbolj trpi zaradi uničevanja okolja (UN, 2015). V naslednjih tisočletjih je predvideno veliko pomanjkanje pitne vode in učinek tega je ponekod viden že danes.³ Pomanjkanje pitne vode skupaj z oteženim dostopom do nje sta samo dva izmed različnih razlogov, zakaj ljudje celo zapuščajo svoje domove (t. i. okoljske migracije), čeprav je med najbolj problematičnimi razlogi prepovedan dostop do še nedavnega prosto razpoložljivih vodnih virov, ker so jih kupile velike korporacije (zaradi njene prodaje in okoriščenja).

Pomanjkanje vode je pojav, ki ga je povzročil predvsem človek. Trenutno je čiste vode na Zemlji dovolj za sedem milijard ljudi, vendar je težava njena neenakomerna porazdelitev in distribucija, velika količina vode pa je potratena, onesnažena ali netrajnostno upravljana tako, da celo škoduje okolju

³ Približno štiri milijarde ljudi (dve tretjini svetovnega prebivalstva) se mora vsaj en mesec na leto boriti s hudim pomanjkanjem vode. Najbolj ogrožene države so Kitajska, Indija, Bangladeš, Pakistan, Nigerija, Mehika in deli Združenih držav Amerike. Z drugimi besedami, ravni podtalnice padajo, jezera se izsušujejo, manj vode teče v rekah in zaloge vode za industrijo in kmetijstvo so ogrožene.

(UNDESA, 2014). Kot že omenjeno, sta glavna vzroka za pomanjkanje vode naraščanje števila prebivalstva in hiter razvoj ter s tem povezano onesnaževanje in čezmerno izkoriščanje vodnih virov. Zaradi tega je zagotavljanje pravice do vode poleg gospodarskega in finančnega stanja, geografskih značilnosti ter količine dostopnih vodnih virov v neki državi močno odvisno tudi od tega, kako država upravlja vodo.

Voda je izredno pomembna za preživetje ljudi, zato bi morala biti brez diskriminacije dostopna vsakomur. To so Združeni narodi (UN, 2010) leta 2010 opredelili tudi z Resolucijo 64/292, ki izrecno priznava človekovo pravico do vode ter določa, da sta čista pitna in sanitarna voda bistveni za uresničevanje vseh človekovih pravic, pri čemer je pomembno zaščititi vodo kot nacionalni naravni vir in tudi ljudi, ki jo najbolj potrebujejo. Z drugimi besedami, dostop do vode je temeljna človekova pravica (Resolucija Združenih narodov št. 64/292 (UN, 2010)), kar pomeni, da imamo vsi državljani oziroma prebivalci pravico do vode, ki je čista, količinsko zadostna za osebno in domačo uporabo (osebna higiena, kuhanje, pitje, sanitarije), cenovno dostopna ter jo zagotavlja država. Združeni narodi (UNDESA, 2014) izpostavljajo pet pogojev oziroma vidikov, povezanih s človekovo pravico do vode: 1) zadostna količina;⁴ 2) varnost;⁵ 3) sprejemljivost;⁶ 4) fizična dostopnost;⁷ in 5) cenovna dostopnost.⁸

⁴ Voda mora biti priskrbljena za vsakega posameznika stalno in v zadostni količini za osebno uporabo ter tudi za gospodinjstvo. V porabo vode so torej vključeni pitje vode, osebne sanitarije, čiščenje oblačil, priprava hrane, osebna in gospodinjska higiena. Po mnenju Svetovne zdravstvene organizacije posameznik na dan potrebuje od 50 do 100 litrov vode za zagotavljanje izpolnitve najnovnejših potreb.

⁵ Voda mora biti za vsakodnevno uporabo varna, kar pomeni, da ne sme vsebovati mikroorganizmov, kemičnih substanc in radioaktivnih nevarnosti, ki bi ogrožala posameznikovo zdravje. Meritve varnosti pitne vode običajno določajo državni in/ali lokalni standardi za kakovost pitne vode. Ti se opirajo na smernice Svetovne zdravstvene organizacije za kakovost pitne vode, ki so tudi osnova za razvoj državnih in mednarodnih standardov, ki, če so pravilno implementirani, zagotavljajo varnost pitne vode.

⁶ Voda bi morala biti sprejemljive barve, vonja in okusa za vso osebno in gospodinjstvo uporabo. Vsi vodni objekti in storitve morajo biti kulturno primerni, upoštevati morajo potrebe obeh spolov, življenjskega cikla in zasebnosti.

⁷ Vsakdo ima pravico do vode in sanitarij znotraj ali v neposredni bližini gospodinjstva, izobraževalne ustanove, delovnega mesta in zdravstvene institucije. Po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije je vir vode lahko oddaljen največ 1.000 metrov od doma, zbiranje vode pa ne sme presegati 30 minut.

⁸ Voda in vodne storitve ter objekti morajo biti cenovno dostopni vsem. Program Združenih narodov za razvoj (United Nations Development Program – UNDP) opozarja, da stroški za vodo ne bi smeli presegati 3 % dohodkov gospodinjstva (UN, 2015).

Zagotavljanje dostopa do čiste, pitne vode je kritičnega pomena za reševanje globalnega problema varnosti voda in dostop do nje je zelo odvisen od uspešnosti sistema distribucije ter s tem tudi od metode upravljanja vodnih virov (Water for all, 2015). Iz poročila Združenih narodov (UN, 2015) o razvojnih ciljih novega tisočletja 2015 je opazna tudi velika razlika v dostopanju do vodnih virov med prebivalci urbanih in ruralnih okolij. Približno 16 % populacije na podeželju ne uporablja izboljšanih vodnih virov. Na mestnih območjih je takšne populacije le 4 %. V današnjih časih je zato vse več govora o človekovi pravici do vode ter zagotavljanju te celotni svetovni populaciji. Zagotavljanje pravice do vode je poleg gospodarskega in finančnega stanja, geografskih značilnosti ter količine dostopnih vodnih virov v neki državi močno odvisno tudi od tega, kako država upravlja vodo.

3 Upravljanje vodnih virov

V svetu se pojavlja mnogo različnih oblik upravljanja vodnih virov, te pa lahko na grobo razdelimo v naslednje tri skupine: 1) državno upravljanje, 2) skupno upravljanje ter 3) privatizirano upravljanje vodnih virov.

Načini upravljanja vodnih virov se med seboj razlikujejo po načinu delovanja upravljavcev, ciljih ter učinkih. Državno upravljanje teži predvsem k temu, da bi vsi člani skupnosti imeli dostop do vode, kar pomeni, da je cena, po kateri se voda prodaja, po navadi precej nizka (kar sicer lahko vodi v pomanjkanje finančnih sredstev za vzdrževanje in izboljševanje vodne infrastrukture). Te lastnosti si državno upravljanje deli tudi s skupnim upravljanjem vodnih virov, pri katerem člani skupnosti sami zbirajo finančna sredstva za gradnjo vodnih infrastruktur ter si delijo stroške obratovanja s plačevanjem nekakšne članarine. Ti dve obliki upravljanja vodnih virov stremita predvsem k temu, da delujeta v javno dobro (ARSO, 2015; Water for all, 2015).

Privatizirano upravljanje vodnih virov deluje po ekonomskih načelih sodobnih časov. Ponujalo naj bi namreč prednosti kapitalizma in tržnega gospodarstva, ki do največje možne stopnje povečajo učinkovitost, a praviloma z negativnimi posledicami za okolje ali prebivalce (npr. višja cena vode, omejena količina dostopne vode, neustrezno obravnavana in kontaminirana voda ipd.). Zasebna podjetja so zelo motivirana za raziskovanje in uporabo novih tehnologij, ki zmanjšujejo stroške in povečujejo uspešnost z namenom povečevanja dobička. V primerjavi z državno upravljanimi sistemi distribucije vode zasebna podjetja zato pogosto strankam zaračunavajo več. To vodi do povečanja dobička in teoretično pomeni, da je razpoložljiv kapital za ohranjanje in izboljševanje infrastrukture večji, v praktičnem smislu pa takšno delovanje pogosto vodi v

kršenje človekovih pravic z omejevanjem dostopa do vode in škoduje okolju zaradi čezmernega izčrpanja vode, uporabe kemikalij ipd. (Columbia Water Center, 2008; Todurov, 2014; Water for all, 2015).

3.1 Privatizacija vodnih virov

Privatizacija je proces, ki se pojavlja že vse od antične Grčije in Rima. Je pojav, s katerim naj bi države okrepile gospodarsko učinkovitost, konkurenčnost in s tem vplivale na splošno uspešnost gospodarstva v državi. Proces privatizacije se sicer lahko aplicira na mnogo različnih storitev in subjektov, vendar pa je treba poudariti nevarnost, ki jo prinaša privatizacija dobrin, ki so za človeka življenjsko pomembne (Todurov, 2014). V nasprotju z zrakom, ki ga dihamo in je za zdaj še brezplačen, v današnjih časih vodo plačujemo (neposredno z računi ali posredno z davki in dajatvami). Gre za simbolično ceno, ki pokriva predvsem stroške dobave in čiščenja, saj zaradi porazdelitve in rasti prebivalstva voda ni vsakomur neposredno dostopna. V sodobnem svetu, v katerem vladata kapitalizem in neoliberalizem, pa je ravno plačevanje davkov in dajatev za vodo zasebnike in zasebne organizacije vodilo k zamisli, da bi vodo privatizirali in z njo ustvarjali dobiček ter izboljševali gospodarstvo (Flaška, 2015). Zagotavljanje čiste pitne vode je dandanes izjemno drago, ker so potrebne masivne investicije v infrastrukturo, vodovode, črpalke in čistilne naprave, kar pomeni, da oblasti v nekaterih državah ne zmorejo oziroma nečije financirati investicij v infrastrukturo in s tem javnosti ne zagotavljajo potrebne in cenovno dostopne ponudbe vode. V takšnih primerih se lahko privatizacija izkaže kot možna alternativa dosedanemu sistemu državnega upravljanja vode (Columbia Water Center, 2008), čeprav se pri tem vedno pojavlja vprašanje, kakšna bo cena vode pozneje.

Vodni viri so dandanes večinoma v javni lasti in lasti subjektov, kot so npr. lokalne oblasti, ko pa se ti javni viri preneajo na zasebna podjetja, ta pojav imenujemo privatizacija vodnih virov (Wisegeek, 2014). Privatizirano upravljanje vodnih virov vključuje prenos nadzora nad vodo oziroma upravljanja vode na zasebnike. S teoretičnega vidika privatizacija vodnih virov združuje prednosti učinkovitega delovanja podjetja z odgovornim upravljanjem države. Vse dokler je nadzor celovit in učinkovit, do napak in zlorab ne prihaja. Prav tako se je z leti izkazalo, da lokalna in državna podjetja zelo redko kršijo zakonodajo pri upravljanju vode. Težava so velike multinacionalke, ki praviloma nimajo sedeža v državi, kjer upravljajo vodo, zato toliko lažje in pogosteje kršijo določila varnega upravljanja vode ter povečujejo ceno vode za lokalno prebivalstvo. Njihov glavni cilj je maksimalno izkoristiti vodni vir in z njim čim bolj zaslužiti, potem pa oditi iz države ter si prisvojiti nov vir dobička. Čeprav se projekti privatizacije vodnih virov med seboj razlikujejo glede na javno-zasebna razmer-

ja, je temeljni cilj večine precej standarden. Ta cilj vključuje izboljševanje ponudbe vode za javnost, širjenje ponudbe na večja območja in doseganje oziroma preseiganje zastavljenih standardov kakovosti vode, ki jih poda Svetovna zdravstvena organizacija. Najopaznejša razlika med cilji zasebnih in javnih upravljavcev vodnih virov je dobiček, ki ga zasebna podjetja s to dejavnostjo pridobivajo in ki v določenih primerih ustvarja konflikt z zamisljo enakopravne distribucije vode vsem prebivalcem (Columbia Water Center, 2008). Stalen boj med zaznavanjem vode kot ekonomske dobrine, katere uporaba in distribucija določata dobiček, in vode kot osnovne človekove pravice pa kaže na dihotomijo med ekonomsko učinkovitostjo in osnovno blaginjo človeštva (Water for all, 2015).

V 21. stoletju je voda ekonomski vir, ki ga upravljajo sile trga in lobiji, ki podpirajo privatizacijo, mednje pa spadajo velike finančne organizacije, kot sta Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad. Te ustanove so začele agresivno kampanjo za privatizacijo vode, ki traja že več kot 30 let (Columbia Water Center, 2008). Privatizacijo vode vsiljujejo kot pogoj za velika posojila predvsem revnim državam, ki same niso zmožne podati učinkovite in dovolj razširjene ponudbe vode. Privatizacija vodnih virov naj bi po mnenju Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada namreč izboljševala učinkovitost upravljanja vodnih virov in pozitivno vplivala na celotno državno gospodarstvo (Public Citizen, 2003). Mednarodne finančne institucije in mednarodna podjetja so tako začeli izvajati velike finančne pritiske nad državami in jih v mnogo primerih s tem prisiljevali v privatizacijo vodnih virov. Oblikovalo se je pet velikih organizacij (Suez, Agbar, RWE, Veolia in Saur), ki so imele do leta 2001 v lasti 71 % globalnega trga pitne vode (Megaloudi, 2013). To je pomenilo, da so samo največja tri podjetja, Suez in Vivendi oziroma Veolia Environment iz Francije ter RWE-AG iz Nemčije, v letu 2004 vodo nudila skoraj 330 milijonom ljudem v več kot 100 državah, kar je šestkrat več kot desetletje pred tem (Barlow in Clarke, 2004). Da bi to situacijo bolje razumeli, je treba podrobneje pogledati vzroke za privatizacijo vode.

Vzroki za privatizacijo vodnih virov so po podatkih držav, ki so svoje vodne vire privatizirale (Bolgarija, Bolivija, Francija, Indija, Romunija, Madžarska, Portugalska idr.), večinoma enaki. Vlade držav, ki same niso zmožne začeti in vzdrževati projektov, s katerimi bi obvladovale težave pomanjkanja vode, prenašajo pravice do upravljanja vodnih virov na zasebnike, ki te težave izkoriščajo (Columbia Water Center, 2008). Države privatizacijo sprejemajo kot orodje za zmanjševanje bremena javnih finančnih sredstev in hkrati s tem za izboljševanje ponudbe vode. Najpogosteje izraženi vzroki so: 1) slaba kakovost in slabo upravljanje vode; 2) neučinkovitost in neefektivna ponudba; 3) nezmožnost širjenja ponudbe vode in 4) potreba po zmanjšanju finančnega pritiska na državno blagajno (prejemanje posojil).

3.2 Primeri privatizacije vodnih virov

Medtem ko je privatizacija v zadnjih treh desetletjih zelo pogost ukrep za izboljševanje gospodarske učinkovitosti in zmanjševanje dolgov držav, se je po svetu zaradi slabih izkušenj pojavil nov svetovni fenomen vračanja upravljanja vode iz privatiziranega lastništva v javno last držav ali lokalnih skupnosti (angl. *remunicipalisation*). To se zgodi s predčasno prekinitvijo pogodbe med lokalno skupnostjo in zasebno organizacijo ali po pretečeni pogodbi, ki se je nato ne obnovi. Med letoma 2000 in 2014 je bilo v 35 državah sveta več kot 180 takšnih primerov (Transnational Institute, Public Services International Research Unit, 2014). Med letoma 2001 in 2013 se je delež zasebnega lastništva vodnega trga v svetu zmanjšal z 71 na 34 % (Megaloudi, 2013). Pojavljati so se začeli odmevni primeri na vseh celinah, spremembo upravljanja vodnih virov pa so doživela številna velika mesta, kot so Accra, Berlin, Budimpešta, Buenos Aires in Pariz. Že samo v Evropi je ta ukrep izvedlo kar osem držav, med njimi so tudi Francija, Nemčija, Španija in Švedska (Transnational Institute, Public Services International Research Unit, 2014). V nadaljnjem delu prispevka predstavljamo nekaj izbranih primerov privatizacije vode zaradi pomembnih izkušenj in specifičnega poteka privatizacije, njene prekinitve/ukinitve ter boja proti privatizaciji, ki je bila pogosto nasilna, z vidnimi kršitvami človekove pravice do vode.

3.2.1 Afrika: Republika Južna Afrika, Gana in Tanzanija

Afrika je celina, ki se že od nekdaj bori s slabimi življenjskimi razmerami in velikim pomanjkanjem vode. Pregovarjanja o tem, ali bi morali vodo obravnavati kot ključno dobrino za življenje, do katere naj bi imel vsakdo dostop, ali pa bi jo morali postaviti na ekonomski trg ter z njo ustvarjati dobiček oziroma tako izboljšati kakovost ponudbe vode, so tam zelo pogosta. Privatizacija vode v Afriki poteka s precej mešanimi rezultati, ki so odvisni od nadzora nad upravljanjem vodnih virov. Težave nastanejo v predelih Afrike, kjer pogojev delovanja zasebnih podjetij ne nadzorujejo državni organi (World Bank pushes private water, 2003) ali pa nadzor zaradi korupcije ni reden in celovit.

Republika Južna Afrika, država z zelo neenakimi razmerami za prebivalce, se je po uspešnem boju proti rasnemu apartheidu osvobodila številnih spornih državnih predpisov, kar je omogočilo tudi večjo svobodo na trgu ter s tem privatizacijo vode (Bond, 2004). Pritisk za privatizacijo se je še povečal, ko sta Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad zaostri la pogajanja z njeno vlado. Marca 1993 je oblast sprejela normativni gospodarski model, ki je vključeval privatizacijo, zmanjšanje porabe sredstev, liberalizacijo in striktno fiskalne ukrepe (Chirwa, 2004). Mestne uprave so začele obnavljati

javne vodne službe z namenom, da bi postale privlačnejše potencialnim zasebnim kupcem. Glavno vlogo pri prevzemu upravljanja vodnih virov je imela podružnica večnacionalnega podjetja Suez, tj. Johannesburg Water (Bond, 2004). Privatizacija naj bi nudila učinkovito in cenovno dostopno ponudbo vode ter s tem izboljšala gospodarsko uspešnost države, a težave z določenimi vidiki tega novega modela distribucije vode so bile kmalu opazne. Med glavnimi težavami se je pojavilo neupoštevanje ekološko-socialnih dejavnikov, kot so javno zdravje in gospodarske ter ekološke prednosti države. Približno deset milijonov ljudi ni imelo dostopa do vodnih storitev zasebnih podjetij. V mnogo revnih skupnostih si vode po tarifi, ki jo je ponujalo zasebno podjetje, niso mogli privoščiti. Sledila so odklapljanja gospodinjstev, ki niso bila zmožna plačati računov, in prebivalci so bili prisiljeni piti vodo iz onesnaženih rek. Temu je leta 2000 sledila največja epidemija kolere v Afriki (Bond, 2004). Več kot 100.000 ljudi je zbolelo, vsaj 100 prebivalcev pa je umrlo. Oblasti so se burno odzvale in zasebno podjetje prisilile, da vsakemu prebivalcu zagotovi vsaj 24 litrov čiste vode na dan. Podjetje je tem ukazom močno nasprotovalo, vendar je ukrepe upoštevalo. To pa še vedno ni ustavilo nadaljnega odklapljanja vode revnim (Megaloudi, 2013). Vsako gospodinjstvo je na podlagi teh ukrepov prejemalo 6.000 litrov vode na mesec brez zaračunanih stroškov, kar je glede na velikosti gospodinjstev premalo. Ta brezplačna voda je pomenila tudi, da je bila nadaljnja poraba vode možna le po zelo visokih in še manj dostopnih tarifah (Bond, 2004). Količina porabljene vode je bila nadzorovana s predplačniškimi merilci, ki so, po brezplačni količini 6.000 litrov na mesec, dostop do vode zaprli. Velike posledice takšnega načina distribucije vode so bile jasno vidne, ko je v soseski Phiri v Johannesburgu prišlo do požara v eni od kolib in – zaradi slabega pritiska v vodovodu ter nato še popolne blokade vode – je bil izid požara tragičen. Koliba je bila požgana do tal, v požaru pa sta umrla dva speča otroka (Henderson, 2010).

Kmalu po privatizaciji vode v Republiki Južni Afriki je bilo ustanovljeno gibanje Anti-Privatisation Forum, ki se je borilo proti zasebni okupaciji vode. Po celotni državi so se začeli protesti in javna nasprotovanja takšnemu režimu (Bond, 2004). Ko je v letu 2006 pogodba podjetju Suez v Johannesburgu potekla, je v državi končno prevladala volja ljudstva, upravljanje vode pa je bilo vrnjeno v pristojnost lokalnih oblasti (Suez Environment, 2010).

V Gani, prvi neodvisni državi podsaharske Afrike, se je priprava privatizacije vode začela že leta 1980, ko sta svojo pomoč pri državnih finančnih težavah ponudila Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad. Pogoj za posojilo je bila ekonomska rekonstrukcija z odpuščanji v državni službi Water and Sewage Corporation (GWSC), ki je takrat upravljala vodo. To je vodilo v kar 95-odstotno povišanje cen vode do leta 2001. Potreba po vodi se je zmanjšala s 45 na 20 litrov na

osebo na dan. Ponudba vode se je med letoma 1992 in 1998 zmanjšala s 46 na 30 %, ocene strokovnjakov v letu 2002 pa so razkrile, da ima dostop do vode 66 % ljudi, živečih v mestih, in le 37 % ljudi, živečih na podeželju (Environmental Justice Atlas, 2016). Zahteve Svetovne banke po privatizaciji ponudbe vode so se začele uresničevati s podporo novoizvoljene vlade. New Patriotic Party, stranka, ki je takrat prišla na oblast, je organizirala javno ponudbo za javno-zasebno partnersko pogodbo in leta 2001 imela devet potencialnih kupcev vodnih virov. Proces dejanske privatizacije se je začel pet let pozneje, ko je upravljanje ponudbe vode prevzelo nizozemsko-južnoafriško podjetje Aqua Vitens Rand Ltd. (Environmental Justice Atlas, 2016). Kot opozicija je leta 2001 v glavnem mestu Gane Accra nastalo gibanje National Coalition Against the Privatisation of Water, ki so ga podprli tudi člani južnoafriškega gibanja South Africa's Anti-Privatisation Forum in sindikati občinskih delavcev, podporo pa je izkazal tudi aktivist iz mesta Cochabamba (Bolivija), ki je sodeloval v tamkajšnjih bojih proti privatizaciji. Nasprotnikom privatizacije vode so se pridružile tudi državne in mednarodne nevladne organizacije. Ozaveščanje javnosti, medijska dejavnost, javne kampanje in protesti so postali nekaj vsakdanjega (Environmental Justice Atlas, 2016). Ko se je pogodba zasebnemu upravljavcu vode iztekla, ni bila obnovljena. Razlog za to je bilo neučinkovito delovanje na skoraj vseh področjih. Podjetje Aqua Vitens Rand Ltd. ni zmanjšalo neprofitne vode, ni povečalo in razširilo ponudbe vode, ni izboljšalo finančne situacije, ki bi znižala ceno vode, prav tako pa kljub odpuščanju delavcev ni bilo vidnega izboljšanja v finančnem smislu, zato je glavni upravljavec vode v Gani postala državna služba Ghana Water Company Ltd. (Environmental Justice Atlas, 2016).

Še en primer spodletele privatizacije vode, ki jo je vsilila Svetovna banka, je afriška država Tanzanija. Privatizacija vodnih virov je bila leta 2003 pogoj za finančno posojilo Svetovne banke in Velike Britanije tudi v mestu Dar es Salaam (Cronin, 2005). Upravljanje vodnih virov je prevzelo podjetje City Water, katerega lastniki so bili britansko podjetje Biwater International, nemško podjetje Gauff Ingenieure in tanzanijski investitorji Superdoll Trailer Manufacturers Limited (Cronin, 2005). V pogodbi o privatizaciji je bilo zapisano, da mora podjetje City Water v prvih dveh letih v vodni sistem investirati 8,5 milijona dolarjev, kar se ni zgodilo. Investiranih je bilo le 4,1 milijona dolarjev (Cronin, 2005). Od tega je bilo za prepričevanje skeptične javnosti o pozitivnih učinkih privatizacije namenjenih več kot 800.000 dolarjev (Naficy, 2013), to pa je denar, ki bi zadostoval za izgradnjo novega cevovoda v mestu, saj so bile cevi zgrajene v petdesetih letih prejšnjega stoletja (Cronin, 2005). Zasebno podjetje je namesto investiranja v vodno infrastrukturo preusmerjalo dobiček in si s tem ustvarjalo zasebni dobiček. Lokalno prebivalstvo sploh ni imelo dostopa do vode, računi za vodo pa so neneh-

no prihajali. Zaradi pomanjkanja vode so morali prebivalci uporabljati onesnaženo vodo iz vodnjakov in oblasti v mestu Dar es Salaam so se zaradi tako slabih razmer le dve leti po sklenitvi pogodbe odločile to predčasno prekiniti in upravljanje vodnih virov vrniti javnim institucijam (Naficy, 2013). Britanski lastnik podjetja City Water, Biwater International je zahteval kompenzacijo zaradi kršitve pravic investitorjem in prekinjene pogodbe, vendar je leta 2008 International Center for the Settlement of Investment Disputes (ICSID) določil, da kljub temu, da so bile investitorjem kršene določene pravice, Biwater International ni upravičen do kompenzacije, saj je bila prekinitvev pogodbe zaradi neučinkovitega delovanja podjetja neizogibna (Chowla in Molina, 2008).⁹

3.2.2 Indija: Radžastan

Kaladera ja vasica v indijski zvezni državi Radžastan, v kateri je podjetje Coca-Cola leta 1999 na rodovitni zemlji, v bližini številnih zbiralnikov vode in namakalnih kanalov, ustanovilo tovarno za polnjenje steklenic (Kumar, 2012). Zaradi pomanjkljive zakonodaje, ki bi regulirala izčrpavanje podtalnice, so lahko ljudje oziroma organizacije, kot je Coca-Cola, že z lastništvom majhnega dela zemlje privatizirali celotne vodonosnike. S tem se je začelo masovno izčrpavanje čiste podtalne vode. Na dan je bilo izčrpanih približno 1,5 milijona litrov vode, to pa je povzročilo velike spremembe v okolici in življenju v tej vasi (Jayaraman, 2002). Že šest mesecev po ustanovitvi polnilnice steklenic so vaščani začeli opazati spremembe v količini in kakovosti vode iz vodnjakov.¹⁰ Rudarjenje vode v tolikšnih količinah je povzročilo izsušitev zemlje kar 2.000 osebam na območju 1,2 kilometra od polnilnice steklenic. Takšno pomanjkanje vode je imelo resen vpliv na življenje prebivalcev in to ne le iz zdravstvenih in gospodinjinskih razlogov, ampak tudi zato, ker se mnogi od njih preživljajo s poljedelstvom (Jayaraman, 2002).

Leta 2002 so se začeli javni protesti domačinov, ki so se jim pridružili tudi podporniki iz drugih delov države. Aprila 2002 se je pred tovarno Coca Cole zbralo 2.000 protestnikov

⁹ Čeprav je ta odločitev edina pravična in pomeni zmago za prebivalstvo Tanzanije, pa je stanje vodnih sistemov v tej državi še vedno zelo slabo (Chowla in Molina, 2008). Predplačniški metri nadzorujejo porabo, to pa zelo pogosto vodi v veliko pomanjkanje vode. Ljudje morajo zaradi visokih stroškov izbirati med vodo in drugimi dobrinami, potrebnimi za vsakdanje preživetje. Lokalni aktivisti se zato borijo za odpustitev dolga, ki ga Tanzanija dolguje Svetovni banki, ter preusmerjanje tega denarja v izboljševanje vodne infrastrukture in celotnega sistema ponudbe vode v državi (Naficy, 2013).

¹⁰ Voda je postajala vedno bolj belkaste barve in slanega okusa, zato ni bila več primerna za kopanje, pitje in kuhanje – povzročala je zdravstvene težave. Vzrok je bil veliko izčrpavanje vode in s tem hitrejša raztapljanje apnenca in gline, kar je povzročilo povečanje količine kalcija in magnezija v vodi (Jayaraman, 2002).

in zahtevalo zaprtje tovarne ter prekinitev izčrpavanja vode. Čeprav je policija že prvi dan protestov aretirala več vaščanov in organizirala skupino za stalni nadzor tovarne, je od tega dne dalje pred stavbo vsakodnevno stavkalo vsaj 50 ljudi, vendar žal brez uspeha. Obratovanja polnilnice, ki je bila pod nenehnim varovanjem policije, ni ustavila niti vodna kriza, ki se je z začetkom poletja začela krepiti. Razmere so se tako zaostrele, da je policija junija 2002, po 48 dneh protestiranja, nasilno aretirala 130 protestnikov, od tega 30 žensk ter devet otrok in dojenčkov (Jayaraman, 2002). Vlada do dneva masovne aretacije ni izvedla nobenega nadzora izčrpavanja v okolici tovarne, predstavniki polnilnice steklenic pa so zanimali krivdo za vse spremembe vode v okolici (Jayaraman, 2002). Coca-Cola je torej, kljub dokazanemu upadu vodnih zalog, zanikala kakršen koli vpliv na padec ravni in kakovosti vode v vodnjakih ter kot razlog izpostavila težke vremenske razmere z močno sušo (Woods, 2006).¹¹ Šele novembra 2015 je indijska vlada po številnih opozorilih, študijah in dokazih o škodljivem ravnanju in negativnih posledicah izčrpavanja virov podtalnice sprejela nove smernice, ki so močno okrepile predpise, ki urejajo industrijsko porabo podtalnice v Indiji. Aprila 2016 je bila proizvodnja tovarne Coca Cola v Radžastanu in še dveh zveznih državah ustavljena (Coca-Cola v Indiji ustavila del proizvodnje, 2016).¹²

3.2.3 Bolivija: Cochabamba in El Alto

Bolivija je ena najrevnejših držav v Južni Ameriki. Cochabamba, tretje največje bolivijsko mesto, je staro mesto v Andih, ki trpi zaradi kroničnega pomanjkanja vode. Pred letom 1999 je tam vodo upravljala lokalna javna služba SEMAPA. Takrat večina revnejšega prebivalstva ni imela urejenega vodovoda. Vodo so po precej višji ceni pridobivali od prodajalcev s tovornjakov in ročnih vozičkov, čistoča te vode pa je bila vprašljiva. Glavni odjemalci javne službe so bili in-

dustrije in soseske srednjega razreda. Za Svetovno banko je bilo zato mesto Cochabamba popoln kandidat za privatizacijo vode (Finnegan, 2002). Zaradi slabih finančnih razmer v državi je Mednarodni denarni sklad leta 1998 Boliviji odobril posojilo v vrednosti 138 milijonov dolarjev za boljše nadziranje inflacije in podporo gospodarske rasti. V sklopu s tem posojilom je sklad uvedel tudi strukturne reforme za celotno državo, ki so bile pogoj za prejem posojila. Bolivija je s prevzemom tega posojila privolila v prodajo vseh še preostalih javnih podjetij, kar je vključevalo tudi rafinerije nafte in lokalno vodno agencijo SEMAPA (Sadiq, 2002). Vlada Bolivije je notraj programa privatizacije izvedla dražbo vodnih sistemov Cochabambe. Zanimanje je pokazal le en ponudnik, mednarodno združenje podjetij Aguas del Tunari. Nadzorni partner tega združenja je bil International Water, britansko podjetje v lasti Bechtela. Zaradi pomanjkanja konkurence je bila bolivijska vlada prisiljena prodati vodne sisteme v mestu Cochabamba za dve milijardi dolarjev in pol ter skleniti pogodbo, trajajočo 40 let. S tem je podjetje prevzelo nadzor nad občinsko vodno mrežo in vsemi manjšimi sistemi (industrijski, kmetijski, stanovanjski), imelo pa je tudi edino pravico do vse vode v območju, kar vključuje tudi vodonosnike. Na podlagi novih zakonov o vodah, ki jih je bolivijski parlament sprejel v tistem času, je imelo vodno podjetje pravico namestiti merilce porabe vode in zaračunavati njeno porabo tudi na vodnjakih, ki so bili v lasti prebivalcev, ter slednjim postavitev merilnikov še zaračunati (Finnegan, 2002).

Prvi meščani, ki so začeli opozarjati na možne nevarnosti, ki jih prinaša privatizacija v tem okrožju, so bili izobraženi prebivalci (predvsem inženirji in okoljevarstveniki) ter združenja kmetovalcev, ki so bili odvisni od namakalnih sistemov. Javno so začeli izpostavljati svojo zaskrbljenost, število njihovih podpornikov pa se je povečevalo (soseska združenja, različni sindikati, študenti). Pojavila se je široka koalicija, imenovana Zadruga za obrambo vode in življenja (Coördinator for the Defense of Water and Life, oziroma La Coordinadora), njen vodja pa je bil Óscar Olivera. Začela se je tako imenovana vojna za vodo (Water War) (Finnegan, 2002). Protestniki so v začetku leta 2000 s cestnimi zaporami za štiri dni zaprli mesto in izkazali svoje nasprotovanje privatizaciji občinske vode in dvigu tarife, ki se je podvojila in ponekod celo potrojila, medtem ko je podjetje Aguas del Tunari bolivijski vladi napovedalo le 35-odstoten dvig cen zaradi širjenja ponudbe vode in posodabljanja vodne infrastrukture v mestu. Naveličani nedejavnosti vlade so prebivalci pod okriljem koalicije nadaljevali miroljuben protest na mestnem trgu, ki pa je bil skažen z nasiljem policije – poškodovanih je bilo 175 ljudi (Sadiq, 2002). Aretirali so skoraj 200 ljudi (Finnegan, 2002).¹³

¹¹ Raven vode v vodnjakih vaščanov se je s šestih metrov globine, kot je bilo zabeleženo v letu 1999, spustila na 152 metrov, kar kažejo podatki iz leta 2014. Preživetje prebivalcev s tega območja je močno odvisno od kmetijstva, ki pa je v takšnih razmerah skoraj nemogoče. Pravico lokalnega prebivalstva do podtalne vode bi morali spoštovati in ji dati prednost pred potrebami industrije, kar je še posebno pomembno na območjih, kot je Radžastan, kjer je čezmerno izkoriščanje vodnih virov podzemne vode razglašeno kot kritično (Coca Cola – Opens Unhappiness in Kaladera, Rajasthan, 2014).

¹² Coca-Cola se je pokazala kot neetično podjetje, ki ga žene izključno pridobivanje čim večjega dobička, brez ozira na dobrobit prebivalstva, njihov način življenja ali okolje, v katerem živijo. Pozitivne spremembe indijskih oblasti za zaščito skupnega vira podtalne vode pred pretiranim izkoriščanjem in vztrajnost aktivistov pa so lahko sporočilo drugim podjetjem z istim načinom delovanja, da je voda pravica, ki se je ljudje nočejo in ne morejo odreči (India Resource Center, 2014).

¹³ Marca 2000 je La Coordinadora izvedla neuraden referendum za prekinitev pogodbe z zasebnim podjetjem. Zbrali so skoraj 50.000

Pritiski jezne množice so se povečevali do stopnje, ko vodilnim v podjetju Aguas del Tunari policija ni bila več zmožna zagotoviti varnosti in so ti zato zbežali iz mesta. Župan Reyes Villa je zaradi množičnega nasprotovanja javnosti in predvidevanja nadaljnjih nevarnih protestov opustil podporo temu podjetju. Svojo vpletenost v problematično privatizacijo vode je zanikala tudi Svetovna banka. Vlada je podjetje Aguas del Tunari obvestila, da je zaradi umika iz mesta njihova pogodba o lastništvu vode prekinjena. Parlament in strokovnjaki so začeli sestavljati nov zakon, ki bi varoval človekovo pravico do vode, upravljanje vode v mestu Cochabamba pa je bilo vrnjeno javnemu podjetju SEMAPA, ki je na tem področju delovalo že pred privatizacijo (Finnegan, 2002).

Čeprav je bila ukinitve privatizacije vode v Cochabambi velik dosežek za prebivalce tega območja, je stanje vodnih virov in za distribucijo potrebne infrastrukture zelo slabo. Bolivija zato dobiva finančno pomoč od mednarodne banke Inter-American Development Bank. Leta 2005 sta bila dokončana tunel in kanal iz reke Mísicuni, kar je sicer povečalo količino vode za uporabo v mestu Cochabamba, a količina še vedno ni zadostna – polovica prebivalstva ostaja brez vodovoda (Schiffler, 2015). Samo pet let po dogodkih v mestu Cochabamba se je v 200 kilometrov oddaljenem mestu El Alto in sosednjem La Paz prebujal nov upor proti privatizaciji vode, ki se je zgodila v sklopu privatizacij po prejemu posojila Svetovne banke. Zasebno združenje podjetij, ki so prevzela nadzor nad vodnimi viri na tem območju, se je imenovalo Aguas del Illimani. Bilo je last francoskega velikana vodnih podjetij Sueza in sklopa delničarjev, med katere je spadala tudi veja Svetovne banke (Shultz, 2004).¹⁴ Januarja 2005, pet let od

glasov in objavili, da 96 % ljudi potrjuje nestrinjanje s privatizacijo, vendar oblasti tega niso upoštevale. Aprila so se ponovno začeli protesti na glavnem trgu mesta Cochabamba, nadaljevala pa so se tudi pogajanja z lokalnimi oblastmi. Voditelji Zadruga za obrambo vode in življenja so bili takrat ob prihodu na sestanek z guvernerjem sicer aretirani, vendar kmalu izpuščeni (Finnegan, 2002). Protesti so izbruhnili tudi v drugih delih države. Večina glavnih avtocest je bila blokirana, zato je predsednik Bolivije Hugo Banzer razglasil vojno stanje v državi. Vse ceste v mesto so bile zaprte, vlada pa je lokalnemu radiu in televizijskim postajam prepovedala predvajanje programa. Na dan razglasitve je bil mestni trg spet poln protestnikov, pri katerih je policija ponovno uporabila solzivec (Finnegan, 2002), a nasilje se je še stopnjevalo. Policist ostrišelec v civilnih oblačilih Robinson Iriarte de la Fuente je začel streljati v neoboroženo množico protestnikov in policija je nadaljevala svoje napade z živimi naboji ter solzivcem. Umrlo je šest oseb, poškodovanih in pridržanih pa je bilo več deset oseb (Sadiq, 2002).

¹⁴ Po privatizaciji so se cene vode povečale za 35 %. Nove družine, ki so želele priključiti svoje domove na vodne sisteme zasebnega podjetja Aguas del Illimani, so morale za to plačati več kot 445 dolarjev, kar presega šestmesečni dohodek minimalne plače v državi. Še spornejša pa je bila ugotovitev zagovornikov pravice do vode in oblasti v mestu, da je več kot 200.000 ljudi, živečih na obrobju

prve vojne za vodo v Cochabambi, so se prebivalci mesta El Alto uprli zasebnemu podjetju s tridnevni protestom in blokadami cestišč. Da bi se izognil dogodkom izpred petih let, je takratni predsednik Bolivije Carlos Mesa napovedal prekinitve pogodbe z združenjem Aguas del Illimani, vendar samo zagotavljanje ni pomirilo množice protestnikov. Zveza sosedskih svetov El Alta je skupaj z delavci centralne regije El Alta (orig. Trabajadores Central Obrera Regional de El Alto), sindikalisti in domorodnimi prebivalci (Aymara), živečimi predvsem na obrobni območjih, nadaljevala blokade, proteste in stavke. Prenehali so šele, ko je bil razglašen vrhovni odlok 27973 s točno določenim datumom za prekinitve pogodbe z združenjem Aguas del Illimani (Environmental Justice Atlas, 2015a).

Zaradi ukinitve privatiziranega programa upravljanja vode in po umiku zasebnega podjetja iz države je morala Bolivija plačati popolno kompenzacijo za povrnitev dolgov banke Inter-American Development Bank in združenja Andean Development Cooperation (CAF) ter povrniti 5,5 milijona dolarjev delničarjem združenja Aguas del Illimani (Environmental Justice Atlas, 2015a). Podjetje Bechtel, delni lastnik združenja Aguas del Tunari, ki je kupilo pravico do vode v Cochabambi, je tožilo Bolivijo za 50 milijonov ameriških dolarjev zaradi prisilne prekinitve pogodbe za privatizacijo vode, vendar je tožbo kmalu zatem opustilo (Council of Hemispheric Affairs [COHA], 2013). Posledica protestov v Boliviji so bile tudi radikalne spremembe v strukturi in ideologiji oblasti, kar se je pokazalo v izvolitvi novega predsednika in vlade leta 2006, ki stremi k socializmu in je v ustavo zapisala človekovo pravico do vode in s tem prepoved privatizacije vode ter vrnitev slednje državljanom. To pa na žalost ni rešilo pomanjkanja vode v državi in omejenega dostopa prebivalcev do vodnih virov na podeželju ter obrobju mest. Nevladne organizacije, kot je Water for People, so zato razvile lokalne iniciative, s katerimi so nekoliko povečevale dostop do čiste vode na podeželju (COHA, 2013).

3.2.4 Grčija: Atene in Solun

Kljub slabim preteklim izkušnjam s privatizacijo vode v Solunu in okoliških krajih¹⁵ se je Grčija zaradi ekonomske kri-

občine, brez možnosti dostopa do vode, ker se je podjetje odločilo, da svojih storitev ne bo razširilo. Podjetje je to trditev zanikalo, vendar je potrdilo, da je število ljudi brez dostopa do vira vode okoli 30.000, zanje pa mu domnevno ni treba razširiti ponudbe. Družine na obrobju mesta so se morale zanesti na vodo iz vodnjakov, za katero strokovnjaki trdijo, da je onesnažena z industrijskimi odpadki, in ravno pomanjkanje čiste vode je bilo glavni vzrok bolezni otrok v Boliviji. Skoraj vsak deseti otrok zaradi tega ni doživel petih let (Shultz, 2004).

¹⁵ Solun, drugo največje grško mesto, se je s privatizacijo vode srečal že leta 2001. Podjetje, ki je upravljalo vodo v mestu, je prešlo v

ze leta 2008 ponovno srečala z možnostjo privatizacije vode, tokrat v Atenah. Grčija je ena od držav, ki jo je ekonomska kriza najbolj prizadela. Doživela je propad ekonomskega sistema, od katerega si sama ni mogla opomoči, zato ji je na finančno pomoč priskočila trojka (Evropska komisija, Evropska centralna banka, Mednarodni denarni sklad), vendar pod pogojem, da sprejme drastične ukrepe, ki so vključevali tudi privatiziranje več javnih podjetij (Petitjean, 2014). Slednje kaže na to, da je bilo v Grčiji upravljanje pitne vode le del privatizacije in da se tokrat evropska trojka ni obnašala nič drugače kot Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad v primeru Bolivije, Indije in afriških držav. V Grčiji sta javni službi, ki sta upravljali vodo v Atenah (služba EYDAP) in Solunu (služba EYATH), postali tarča zasebnih podjetij. Obe javni službi sta bili dobičkonosni in med najaktivnejšimi potencialnimi kupci je bilo francosko podjetje Suez Environmental, ki je odkrito uživalo v priložnostih, ki so se pojavile kot posledica katastrofalne ekonomske krize. Pogajanja o pogojih prodaje javnih služb EYDAP in EYATH med agencijo TAIPED, ki je bila pristojna za privatizacijo v državi, evropsko trojko in potencialnimi investitorji so potekala ločeno od javnosti (Petitjean, 2014).¹⁶

Leta 2011, ko je grška vlada napovedala privatizacijo vode, se je začelo tudi gibanje civilne družbe proti privatizaciji. Ena prvih za to ustanovljenih skupin je bila Inicijativa 136. Njena ideja je bila ustanovitev kooperativnega podjetja, ki bi bilo v lasti uporabnikov, cilj pa je bil bolj demokratično in kooperativno (skupno) upravljanje vodnih virov. Ime je dobila po količini denarja (136 evrov), ki je potreben za postavitve enega hidrometra. Vsak prebivalec, ki je imel doma hidrometer, je imel možnost sodelovanja pri skupnem upravljanju v nekem območju, občini, regiji. Vsa skupna upravljanja v posamezni regiji so skupaj sestavljala neprofitno državljansko unijo za vodo. Unija se je potegovala za 51-odstotni delež javne službe EYATH v Solunu vse do junija 2013, ko je agencija TAIPED objavila, da je unija izključena iz druge faze procesa, saj naj ne bi izpolnjevala pogojev, javnosti pa ni želela podati točnega razloga za to (Environmental Justice Atlas, 2015b). Ko se je zavedanje o posledicah privatizacije razširilo med širšo javno-

stjo, je leta 2013 nastala koordinacijska skupina državljanov in zainteresiranih strani, imenovana S.O.S.te to Nero. Začela se je intenzivna kampanja za ozaveščanje javnosti in lokalnih oblasti ter boj proti privatizaciji, katere del so bili že ustanovljene skupine in različna združenja, politične stranke, državljani, akademiki, sindikati in občinske oblasti. Marca 2014 je bila sprejeta prošnja skupine S.O.S.te to Nero za referendum v Solunu, ki bi dokazal nasprotovanje ljudstva glede privatizacije vodnih virov. Sprožena je bila velika javna kampanja. Oblasti so referendum dva dni pred njegovo izvedbo prepovedale, zato so ga člani gibanja civilne družbe in prostovoljci iz celotne Grčije organizirali sami in prešteli glasove. Kar 98 % prebivalcev, ki so oddali svoj glas, je glasovalo proti privatizaciji vode in občinske oblasti so upravljanje vode ponovno prevzele v svoje roke (Environmental Justice Atlas, 2015a). Teden dni po referendumu je grški državni svet odločil, da je privatizacija vode v Atenah nezakonita in prenos lastništva je bil blokiran. Sodišče je razsodilo, da so bile s privatizacijo vode kršene človekove pravice ter da je dolžnost države zaščititi državljane pred takšnimi kršitvami pravic (Bieler, 2014). Na koncu so se načrti grške oblasti o privatizaciji vode spremenili. Privatizacija obeh javnih služb je bila ustavljena (Environmental Justice Atlas, 2015a).

3.2.5 Portugalska

Portugalska je ena najrevnejših evropskih držav (pod drobnogledom evropske trojke), glede na vodne vire pa je – prav nasprotno – ena najbogatejših. Zaradi tega je postala tarča zasebnih podjetij in se že vse od leta 1993 srečuje s privatizacijo vodnih virov in njihovim zasebnim upravljanjem. Občine se same odločajo o ponudniku vode, pri čemer se pogodbe za upravljanje vodnih virov sklepajo za izredno dolgo dobo, od 25 pa vse do 40 let. Na Portugalskem je privatizacija preseгла vse meje, saj je politika s sprejemom zakonodaje omogočila, da zasebna podjetja nadzirajo celotne hidrografске bazene in rečna korita ter celotno vodno infrastrukturo, kot so namakalne površine, pristanišča, jezovi ipd. Prav tako so prevzeli nadzor nad izdajanjem dovoljenj, pobiranjem dajatev in nadzorom upravljanja vodnih storitev. Posledice so tako daljnosežne, da se Portugalci ponekod srečujejo s težavo zapiranja javnih fontan le zaradi zasebnega monopola nad oskrbo z vodo (Global water intel, 2012).

Zasebna podjetja so pred privatizacijo obljubljala izboljšanje kakovosti in storitev upravljanja vode, v praksi pa se je zgodilo ravno obratno. Prav tako pa je prišlo do zmede med javnim in zasebnim zaradi pomanjkanja transparentnosti, povečala se je količina korupcije in prišlo je do kršitev človekovih pravic. Prav tako se je voda izredno (nerazumno) podražila – na začetku kar za 400 % in nato vsako leto za dodatnih 6 % (Right to water, 2013).

zasebno last. Zaposleni so temu nasprotovali, a so jim novi lastniki obljubili povišanje plač. Zgodilo se je ravno nasprotno. Vse do leta 2004 je službo izgubilo več kot polovica zaposlenih, cene storitev so se povečale za 250 do 300 %, pri čemer se storitve niso nikoli izboljšale. Zaradi zmanjšane kakovosti vode so ljudje množično posegli po ustekleničeni vodi.

¹⁶ Netransparentnost je mogoče delno pojasniti z dejstvom, da je grška oblast vse svoje delnice prenesla agenciji TAIPED, ki je zato imela popolno oblast nad privatizacijo v celotni državi in ni bila več zakonsko odgovorna grškemu parlamentu. Prvotno naj bi bila privatizacija teh dveh javnih služb le delna, vendar je glasovanje parlamenta leta 2012 omogočilo prodajo vseh deležev, ki jih je imela država v lasti (Petitjean, 2014)

3.2.6 Bolgarija: Sofija

Tudi Bolgarija se je s prvimi primeri privatizacije vodnih virov srečala v devetdesetih letih prejšnjega stoletja znotraj finančne pomoči Mednarodnega denarnega sklada. Posledično je upravljanje vode v Sofiji s pogodbo za 25 let prevzelo britansko podjetje United Utilities. Kljub obljubam so se cene vode povišale, kakovost upravljanja pa se ni izboljšala, saj je bil odstotek »odtekanja« (tj. tatvin vode iz vodnega omrežja) enak kot ob prevzemu – obsegal je 60 % celotne količine vode. Preiskava v podjetju je razkrila netransparentno upravljanje vode, ogromno korupcije, goljufije, ponarejanje dokumentov in prikrivanje. Britansko podjetje se je sankcijam izmuznilo s prodajo deleža podjetju Veolli (Monitor, 2011). Primer Bolgarije je poseben tudi zaradi številnih primerov kršitve človekovih pravic, predvsem dostopa do vode, saj je zaradi nezmožnosti plačevanja cen vode vsako leto iz vodnega omrežja odklopljenih več sto gospodinjstev (Patterson, 2014).

3.2.7 Francija: Pariz

Med najpomembnejše in nepričakovane evropske primere spada francosko mesto Pariz. Francija je država z najdaljšo tradicijo privatizirane ponudbe vode in dvema največjima zasebnima upravljavcema vodnih virov na svetu (Veolia in Suez), ki sta bila od leta 1984 s 25-letnima pogodbama tudi ponudnika vode v Parizu (Transnational Institute, Public Services International Research Unit, 2014). Leta 2010 je mestni svet Pariza določil, da se pogodba ne bo podaljšala. Ta presenetljiva odločitev je bila sprejeta na podlagi raziskav, ki so dokazovale, da je zasebno lastništvo vode manj učinkovito od javnega. Cena vode se je namreč v času zasebnega upravljanja in ponudbe vode v Parizu podvojila (Marn, 2013). Napredek je bil po spremembi sistema viden že po le enem letu, saj je bil skupni prihranek kar 35 milijonov evrov, na podlagi tega pa je bilo omogočeno znižanje cene vode za kar 8 %. To dejstvo je spodbudilo tudi več kot 40 drugih francoskih lokalnih skupnosti, da se uprejo dolga leta privatiziranemu sistemu upravljanja vodnih virov (Marn, 2013). Primer Pariza je pokazal, da je glede upravljanja vodnih virov, ki ponuja normalno ceno vode in neoporečno pitno vodo, pomembna transparentnost, spoštovanje pravice do vode in nedobičkonosno vodenje podjetja. Kljub stroškom vzdrževanja celotne vodne infrastrukture ti nikoli niso tako zelo visoki, kot jih prikazujejo zasebna podjetja, katerih namen je le dobiček.

Iz izbranih primerov je razvidna očitna razlika med razvitim zahodom in revnim vzhodom (oziroma državami tretjega sveta), ki veliko težje dosežejo svojo pravico dostopa do vode, države pa tudi veliko počasneje ter z večjimi stroški oziroma odškodninami prekinejo sklenjene pogodbe za upravljanje vodnih virov. Pri tem se pojavlja vprašanje, kaj se zgodi z zaseb-

nimi podjetji, ki so rudarila vodne vire za industrijske namene, svoje lastne potrebe delovanja in doseganje dobička. Analizirani primeri kažejo, da nobeno od teh podjetij ni propadlo ali bilo kakor koli kaznovano za svoje početje, tj. za vse kršitve zoper okolje in ljudi na območju izkoriščanja vodnih virov. Podjetja praviloma odidejo drugam, najdejo nov in poceni dostopen vodni vir, in to s pomočjo Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada, po novem pa tudi evropske trojke.

Mnenja glede privatizacije so v svetu precej deljena. Javnost se po eni strani z njo strinja, a le v primeru, da zasebno upravljanje nima negativnih učinkov na ljudi in okolje. Večinoma pa privatizaciji vodnih virov zaradi številnih negativnih preteklih izkušenj močno nasprotuje. Glede na opisane primere lahko sklepamo, da ima privatizacija vodnih virov, v praktičnem smislu, zelo malo pozitivnih lastnosti. Ko ugotavljamo pozitivne strani tega pojava, lahko govorimo predvsem o teoretičnih ciljih privatizacije vode, ki bi lahko pod določenimi pogoji potencialno izboljševali ponudbo vode in zaščito vodnih virov. V opravljeni analizi primerov privatizacije vodnih virov jih nismo zasledili. Po mnenju zagovornikov privatizacije vodnih virov državno upravljanje vode spodbuja potratnost, medtem ko privatizacija tržnim silam (oskrba in potreba) dovoljuje dvig tarife, po kateri se voda prodaja, kar omogoča zmanjšanje porabe vode in promoviranje zaščite ter varovanje vode (Kumar, 2012). Tako naj bi privatizacija posameznika prisilila k varčni uporabi vode in s tem pripomogla k trajnostnemu odnosu do nje (Water for all, 2015), a praksa tega ne potrjuje. Poleg tega zagovarjajo privatizacijo tudi na podlagi domneve, da bo odprtje tega sektorja zasebnim ponudnikom prineslo potrebni kapital za nadgradnjo in razvoj potrebne infrastrukture ter pripomoglo h gospodarskemu napredku. Privatizacija naj bi z razširjanjem ponudbe omogočala dostop do pitne vode večini prebivalstva (Water for all, 2015). Med pomembnejšimi pozitivnimi učinki privatizacije vode sta tudi zmanjšanje pomanjkanja vode na Zemlji s prečiščevanjem umazane, neuporabne vode v čisto in pitno ter nudenje številnih delovnih mest v revnejših predelih sveta, kjer obratujejo zasebna podjetja (Kumar, 2012).

Najspornejši težavi privatizacije vodnih virov sta previsoka cena za revnejšo populacijo, z namenom pridobitve čim večjega dobička, ter izkoriščanje preobremenjenih virov za industrijske namene (proizvodnja ustekleničene vode, osvežilnih pijač) (Flaška, 2015). Na podlagi raziskav pa lahko poleg že omenjenih opazimo tudi številne druge negativne lastnosti oziroma posledice privatizacije vode, ki jih naštevajo v nadaljnjem delu besedila.

1) Visoka cena vode in osredotočanje podjetij na dobiček

Privatizacija vode zelo pogosto vodi v dvig cene vode, kar je vidno v skoraj vseh državah, kjer je voda privatizira-

na. Razlog za to so precejšnji stroški, povezani z nadgradnjo sistemov za izkoriščanje, čiščenje in distribucijo. Za te drage projekte si vodne korporacije izposojajo zasebni denar, ki vključuje visoke obrestne mere, svoje stroške pa povrnejo z zaračunavanjem stroškov strankam. S tem so stroški kapitala, obresti ter davki na kapital razdeljeni med vse potrošnike. Tako je potrošnik prisiljen nositi breme višjih plačil za posojila zasebnim podjetjem. Voda je zaradi podražitve, ki sledi privatizaciji, revnim skoraj vedno finančno nedostopna. Glede na evidence je razvidno, da so države, ki imajo najhujšo vodno krizo, tudi države z najnižjim bruto domačim proizvodom in s tem države, v katerih prebivajo najrevnejši prebivalci sveta. Če zasebne organizacije ustvarijo monopol nad viri vode v teh deželah, obstaja možnost, da bo voda dostopna le tistim, ki si jo lahko privoščijo. V primerjavi s tem pa so vodni sistemi, ki so v lasti lokalnih skupnosti ali države, zaradi javnega financiranja neobdavčeni, kar ustvarja nizke stroške za takšne projekte in posledično nižjo ceno vode (Kumar, 2012).

2) Težava dostopnosti do vodnih virov

To je izrazit pojav pri revnih prebivalcih in tistih, ki prebivajo na obrobjih ali težko dostopnih lokacijah. Na svetu vsakodnevno brez izboljšane pitne vode živi 663 milijonov ljudi in kar 80 % jih prebiva na podeželju (World Health Organization [WHO], 2015). Zasebne družbe, ki upravljajo vodne vire, preprosto nimajo finančne motivacije oziroma spodbude za opravljanje storitev v takšnih regijah. Pogosto se osredotočajo na urbane centre in območja z razvitim gospodarstvom ter večjo populacijo, saj tam pridobijo več dobička. Poslujejo izključno v dobrobit lastnega podjetja ter so pogosto bolj zaskrbljene za svoje delničarje in dobiček kot pa za svoje stranke in osnovne človekove pravice, kakršna je pravica do vode (Water for all, 2015).

3) Rudarstvo ali rudarjenje vode (angl. *water mining*)

Eden najpogostejših razlogov za nasprotovanje privatizaciji vode je grožnja škodovanju okolja z rudarjenjem vode (izčrpavanje podtalne vode). Korporacije, ki to počno, so odgovorne le svojim delničarjem, njihov osnovni namen pa je pridobivanje dobička. Ko voda postane ekonomski produkt in korporacija dobi edino pravico do nekega vodnega telesa, ji to dovoljuje izčrpavanje brez kakršnih koli omejitev. Če velike družbe, ki imajo v lasti vodni vir, vodo iz njega črpajo hitreje, kot pa se lahko nadoknadi, in s tem povzročijo veliko pomanjkanje vode v okolici, imajo državni organi in populacija, ki jo ta izguba vodnega vira prizadene, zelo malo pravnih možnosti, da bi to preprečili (Kumar, 2012).

4) Ogrožanje kakovosti vode

Zasebne korporacije lahko z namenom zmanjšanja stroškov in povečevanja dobička sklepajo kompromise pri ka-

kovosti vode. To je vidno tako v razvitih državah kot tudi v državah v razvoju. Slaba kakovost vode se kaže v okužbah z bakterijami, kot je *E. coli*, v spremembi barve in okusa vode, povečanih količinah kalcija, magnezija in drugih kemijskih elementov ter prisotnosti pesticidov. Privatizacija, ki jo promovirata Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad, temelji na odprtih ekonomskih trgih ter nasprotuje kakršnemu koli nadzoru javnosti oziroma drugih državnih institucij nad kakovostjo obratovanja podjetij (Kumar, 2012). Zasebna podjetja pa lahko, čeprav kakovost vode ureja država, oblikujejo lobije, ki izvajajo pritisk na zakonodajalce in tako izsiljujejo spremembe standardov kakovosti vode (Water for all, 2015).

5) Korupcija in pomanjkanje transparentnosti

Ogromni potencialni dobički in dolgoročni monopoli dobrine, ki je tako pomemben vir za preživetje živih bitij, nedvomno povečajo motivacijo zasebnih korporacij za nelegalno ukrepanje, da bi si zagotovile pogodbe v tem sektorju. Pogajanja med predstavniki držav in zasebnih podjetij o privatizaciji vodnih virov se pogosto izvajajo popolnoma ločeno od javnosti, to pomanjkanje transparentnosti pa omogoča zvišanje stopnje koruptivnosti. Uslužbenci več podjetij, ki se ukvarjajo s privatizacijo vode, so že bili obsojeni za podkupovanje uradnih državnih uslužbencev (Kumar, 2012). Podjetja Suez in Veolia ter njune podružnice so dokazano podkupovali številne državne uslužbenke, ki so bili nato obtoženi na sodiščih v Franciji, Italiji in Združenih državah Amerike (European Federation of Public Service Unions [EPSU], 2012). Vivendi, še eno od večnacionalnih podjetij, ki prevladuje na trgu vodnih virov, je bilo samo leta 2001 kar trikrat spoznano za krivo podkupovanja in donacij političnim strankam, da bi delovale v korist podjetja, in ne v javnem interesu (India Resource Center, 2002).

Nedvomno je v realnosti veliko več negativnih učinkov privatizacije vodnih virov kot pozitivnih, pa čeprav so izredno dobro argumentirani in predstavljeni. Pri vsem tem preseneča iznajdljivost mednarodnih korporacij pri iskanju načinov za privatiziranje vodnih virov. Zadnji tak predrzni poskus je bil predlog direktive Evropske unije za splošno odobritev privatizacije vodnih virov v državah članicah, ki je bil rezultat lobiranja francoskega podjetja, ki se ukvarja s prodajo vode, ker je vodne vire v Afriki precej izčrpalo in je iskalo nove zaloge. Nam najbližji je pozitiven odziv Republike Slovenije, ki je predstavljen v nadaljnjem delu prispevka.

4 Neuspeli poskus (vsiljene) privatizacije vodnih virov v Sloveniji

Danes podjetja na veliko prodajajo ustekleničeno vodo, kar je s slovenske perspektive pravzaprav ironično, saj se (tudi pri nas) to vodo pridobiva iz izvirske vode in za en liter ustekleničene vode potrebujemo tri litre izvirske vode (ARSO, 2015). Še več, ustekleničena voda vsebuje različne dodatke, da ima daljši rok trajanja oziroma da se ne pokvari, kar pomeni, da je njena kakovost precej slabša od izvirske, čeprav se njena poraba povečuje.

Slovenija je glede bogastva z vodnimi viri kot majhna država ena najbogatejših v Evropi. Vsako leto se v slovenskih rekah in potokih pretoči okoli 34 milijard kubičnih metrov vode. Ta količina sicer ni prostorsko enakomerno porazdeljena po celotni državi, je pa, glede na prebivalca, skoraj štirikrat večja od evropskega povprečja (Svetovni dan voda: Slovenija po količini vode ena najbogatejših evropskih držav, 2015).¹⁷ Posledično je v Sloveniji voda relativno poceni; v letu 2016 smo za oskrbo s pitno vodo plačali približno 0,06 evra na kubični meter, za proizvodnjo pijač in za tehnološke namene, za potrebe območja kopalnih voda in naravnih zdravilišč pa je strošek znašal 0,09 evra na kubični meter. Tako je koncesija za tisoč litrov ustekleničene podzemne vode za leto 2016 znašala 1,91 evra, kar je za šest centov manj od preteklega leta. Še več, država pričakuje, da bo letno nadomestilo za potrebe kopanja, ogrevanja ipd. znašalo nekaj manj kot 1,5 milijona evrov, proizvajalci pijač pa bodo plačali več kot 330.000 evrov (Slaček, 2016).

Slovenija ima nedvomno izredno bogate vodne vire (Slaček, 2016), to pa pomeni, da je privlačna velikim zasebnim podjetjem, ki v slovenski vodi vidijo dobiček. Ker je voda tako vitalnega pomena za naše preživetje, je njena zaščita v prav-

nem smislu izredno pomembna. Če na to pogledamo v svetovnem merilu, lahko ugotovimo, da večina držav pravice do vode nima zapisane v ustavi, ampak jo urejajo drugi zakoni in predpisi, kar je posledica večje količine vode in manjšega zanimanja ekonomskega trga za vodne vire v preteklosti (Strokovna skupina za pravico do pitne vode, 2016). Med redke države, ki so dodatno zaščitile svoje vodne vire, spadajo Italija, ki je z referendumom odločno nasprotovala privatizaciji vode, Nizozemska, ki je leta 2006 z novo zakonodajo uvedla prepoved privatizacije vode (Ogrinec, 2016), Bolivija, ki je z vpisom pravice do vode v ustavo prepovedala privatizacijo vodnih virov (COHA, 2013), in Slovenija, ki je z namenom spoštovanja pravice do vode in zaščite vodnih virov spremenila ustavo.

Potencialno spremembo na tem področju je Slovenija začela doživljati leta 2014, ko je bil na ravni Evropske komisije podan predlog za direktivo o podeljevanju koncesij.¹⁸ Direktiva, ki bi med drugim urejala tudi privatizacijo vodnih virov držav članic Evropske unije, naj bi nastala oziroma bila oblikovana pod vplivom lobiranja določenih koncernov, ki se s privatizacijo že ukvarjajo in bi s tem imeli možnost še večjega dobička (Vaupotič, 2013). Do sprejetja direktive na srečo ni prišlo, saj je zaradi množičnega odziva javnosti, nasprotovanja več evropskih držav in ustanovitve evropske državljanske pobude *Voda je človekova pravica* evropski komisar Michel Barnier podal izjavo, da je najboljša rešitev izvzetje vode iz te sporne direktive (European Citizens' Initiative, 2015). Tako so v Sloveniji zaradi strahu pred privatizacijo ter dejstva, da je zakone mogoče lažje in hitreje spreminjati kot ustavo, predstavniki državnega sveta predlagali vpis človekove pravice do vode v ustavo. Ta predlog je takrat naletel na več ovir (Eržen, 2015). Napredek je bil viden šele leta 2016, ko je skupina strokovnjakov s podporo Civilne iniciative za Slovenijo in svobodno predlog podprla ter oblikovala nov člen, ki je bil v začetku leta 2017 dodan v Ustavo Republike Slovenije (1991).

Večina javnih gospodarskih služb v Sloveniji svoje storitve oskrbe z vodo izvaja v javnih podjetjih ali podjetjih, katerih edini lastnik je občina.¹⁹ Znanih je tudi več primerov, v kate-

¹⁷ Po podatkih Agencije za okolje Republike Slovenije (ARSO, 2015) je imela naša država v letu 2013 na voljo 2.500 kubičnih metrov podzemne vode na prebivalca (gre za zelo kakovostno pitno vodo). Kar 3,6 % teh količin je bilo črpanih iz vodonosnikov za oskrbo s pitno vodo, proizvodnjo pijač in potrebe zdravilišč. Po ocenah ARSA (2015) je količinsko stanje slovenske podtalnice na splošno ugodno, razen v Murski dolini, kjer se gladina podzemne vode postopoma zmanjšuje, prav tako pa veliko prebivalcev še nima dostopa do vode iz vodovodnega omrežja. Slednjega že dve leti gradijo s pridobljenimi subvencijami Evropske unije, pa se žal zatika zaradi pomanjkanja denarnih sredstev. Pri tem se pojavlja vprašanje, ali slovenski načrtovalci niso bili sposobni dobro oceniti stroškov izgradnje vodovodnega omrežja na Goriškem ali pa so tudi tukaj finančna sredstva, tako kot voda, spolzela skozi line, kot se je izkazalo že v primeru pomurske avtoceste, ki je zaradi odtujitve velikih količin denarja in materiala za potrebe sanacije in izgradnje domov ali počitniških hišic vodilnih gradbenikov in politikov tega projekta postala hitra cesta.

¹⁸ Težava glede direktiv z vidika držav članic Evropske unije nastane, ker se mora državna zakonodaja prilagajati evropski, kar teži k poenotenju določenih vidikov zakonodaje vseh članic in je doseženo z uvedbo različnih direktiv in drugih zakonskih aktov. To je v primeru podeljevanja koncesij postalo skrb vzbujajoče, saj so na vsebino in sprejemanje aktov vplivali subjekti iz določenih panog (tudi vodnega sektorja), ki bi jim ti akti koristili (Evropska državljanska pobuda, 2015).

¹⁹ Organizacija upravljanja vode in samo upravljanje vodnih virov sta opredeljena v Zakonu o vodah (ZV-1, 2002). Zakon dodeljuje tudi organe, ki so pristojni za upravljanje vode: »Upravljanje z vodami in vodnimi ter priobalnimi zemljišči je v pristojnosti države, razen tistih nalog, za katere je po tem zakonu pristojna lokalna

rih oskrbo s pitno vodo izvaja zasebno podjetje s koncesijsko pogodbo. Najbolj znan primer je Pivovarna Laško v Občini Laško, ki je koncesijo pridobila v letu 1998 in je leta 2009 pogodbo podaljšala še za nadaljnjih 15 let (Gantar, 2013). To se je spremenilo v letu 2015, ko je podjetje (in s tem tudi Pivovarno Union) kupila nizozemska večnacionalna korporacija Heineken. Tako je tuje podjetje prevzelo tudi lokalni vodovod in oskrbo s pitno vodo v Laškem, občina pa o prodaji sploh ni bila obveščena. Dodaten skrb vzbujajoč dejavnik je tudi dejstvo, da je bila takrat poleg privatiziranega vodovoda v Občini Laško v zasebni lasti tudi čistilna naprava. Njen lastnik je nemška korporacija WTE Wassertechnik s koncesijo do leta 2036. Prebivalci Laškega so bili takrat prisiljeni korporaciji Heineken za oskrbo s pitno vodo plačati kar 30 % več kot prebivalci v sosednji Občini Celje, za čiščenje vode pa korporaciji WTE 2 osemkrat več kot prebivalci v Občini Ljubljana (Mekina, 2015a). Konec marca 2016 je bila zato na seji občinskega sveta Občine Laško sprejeta odločitev, da se koncesija za upravljanje vodovoda, ki je bila v lasti Heinekenu, prenese nazaj na občino (Oskrba z vodo z ramen Pivovarne Laško nazaj na občino, 2016).

Eno izmed pomembnejših vprašanj, ki se pri tem primeru pojavlja, je, zakaj je korporacija Heineken sploh kupila Pivovarno Laško. Glede na to, da ima Heineken v lasti 165 pivovarn v 70 državah, je mogoče predvidevati, da je bil cilj nakupa Pivovarne Laško predvsem pridobitev virov kakovostne pitne vode. Nizozemski velikan si je s tem nakupom zagotovil ogromno količino vode. Iz štirih vrtin na območju Pivovarne Union in osmih vrtin Pivovarne Laško lahko do leta 2035 črpa 118 litrov vode na sekundo, kar je količinsko kar 60 % slovenske vode, ki je namenjena za živilsko industrijo (Mekina, 2015a). Skrb vzbujajoče je tudi dejstvo, da je bila to že tretja prodaja slovenskega podjetja, ki ima v lasti vodne vrtine, tujemu zasebnemu podjetju v zadnjih šestih letih. Leta 2011 je bilo namreč prodano podjetje Fructal, leta 2014 pa Radenska (Rugelj, 2015). Od 29 vrtin, ki so na območju Slovenije in iz katerih se voda uporablja za živilsko industrijo, je kar 17 največjih in najkakovostnejših prešlo v last tujih korporacij (Mekina, 2015a).

skupnost.« (ZV-1, 2002: 4. člen) Oskrbo s pitno vodo v Sloveniji ureja Zakon o varstvu okolja (ZVO-1-UPB, 2006), ki določa, da je oskrba s pitno vodo v Sloveniji obvezna občinska gospodarska javna služba (ZVO-1-UPB, 2006: 149. člen), kar pomeni, da je ni mogoče kategorizirati kot svobodno tržno dejavnost. S tem naj bi se zagotavljal dostop do te dobrine vsem prebivalcem pod enakimi pogoji (Gantar, 2013). V Sloveniji se lahko torej glede na Zakon o gospodarskih javnih službah (ZGJS, 1993) oskrbo z vodo opravlja na več načinov, in sicer kot javni gospodarski zavod, javno podjetje, režijski obrat ali podeljevanje koncesij. Že od leta 1993 pa velja, da lahko javno službo opravljajo tudi fizične in pravne osebe, pod pogojem, da izpolnjujejo zahteve za opravljanje dejavnosti določene gospodarske javne službe s koncesijo.

Primer Laškega, kjer so bile vidne velike razlike v cenah med občino s privatiziranim upravljanjem oskrbe z vodo in občinami z neprofitno ponudbo oskrbe vode lokalnih javnih podjetij, nikakor ni edini pri nas. V Kamniku, kjer občanom pitno vodo ponuja delniško podjetje Kamnik, za ponudbo plačujejo 0,71 evra na kubični meter. To je v primerjavi z občinami, ki imajo približno enako gostoto prebivalstva, kot sta npr. občini Celje in Murska Sobota, dvakrat višja tarifa. V Občini Krško z zasebnim upravljavcem, podjetjem Kostak, d. d., je cena vode 30 % višja kot v po velikosti primerljivi Občini Ptuj (Mekina, 2015a). V Mariboru za čiščenje vode (kot posledica privatizirane čistilne naprave) občani plačujejo kar 4,6-krat več kot v Občini Ljubljana (Mekina, 2015b).

V primeru Slovenije je razvidna iznajdljivost zasebnih podjetij pri pridobivanju vodnih virov za lastno izkoriščanje. Če ne gre z lobiranjem prek Evropske komisije in zakona za podeljevanje koncesij, pa se da podjetja, ki imajo v lastni vodne vrtine, preprosto kupiti.

5 Razprava

Privatizacija vode je kompleksen pojav, ki v teoriji pomeni veliko olajšanje za države v finančni krizi ali države, katerih državni subjekti ali nosilci koncesij se neuspešno spopadajo z vzdrževanjem in upravljanjem hidrografske infrastrukture ter dobave vode prebivalcem. V realnosti pa opažamo številne primere širom po svetu, ki pričajo o dejanski problematiki privatizacije vode ter številnih negativnih posledicah tega (kršenje človekovih pravic dostopanja do vode zaradi izsuševanja virov ali previsokih cen, ogrožanje zdravja ljudi s ponudbo onesnažene vode (ali voda ni ustrezno prečiščena s kemičnimi sredstvi ali pa je teh preveč – npr. klor, ki ga v Sloveniji dodajamo vodi, je v prevelikih količinah kancerogen), selektivna ponudba vode le na območjih z bogatejšimi prebivalci, kjer je dobiček večji, ter zelo nasilno, nehumano obravnavanje prebivalcev, ki so se borili proti privatizaciji vode. Vsa dejanja so običajno storjena zavestno in z odobravanjem organov oblasti, ki svojih državljanov niso obvarovali in so na prvo mesto postavili zasebna podjetja, pri tem pa preiskave razkrivajo številne primere korupcije, ponarejanja dokumentov, podkupovanja, zlorabe pooblastil ipd. Pri tem je treba izpostaviti dejstvo, da je privatizacija velikokrat pogoj za pridobitev finančne pomoči, ki jo ponujajo vodilne finančne institucije, kot sta Svetovna banka ter Mednarodni denarni sklad, po ekonomski krizi leta 2008 pa tudi trojka Evropske unije. Gre za izsiljevanje in izkoriščanje revnih držav, ki v takšnih primerih pogosto nimajo izbire in so svoje vodne vire prisiljene privatizirati. Nekoč se je to dogajalo daleč stran, v Afriki, Južni Ameriki in Aziji, danes pa se s tovrstnimi težavami vsiljene privatizacije vodnih virov srečujejo tudi evropske države, npr. Grčija, Bolgarija, Portugalska.

Vsa podjetja so ustanovljena z namenom pridobivanja dobička iz določene gospodarske panoge, njihova motivacija pa je ekonomska – vztrajno nadgrajevanje tehnologij in procesov delovanja, ki bi zmanjšali stroške in omogočali uspešnost ter s tem povečali dobiček. Takšna miselnost je neposredno prenesena tudi na ponudbo vode, ko zasebno podjetje pridobi pravico do upravljanja vodnega vira. Zasebniki si dobiček zagotovijo z dvigom cene vode. Ker se zasebna podjetja in organizacije zavedajo, da bo določen del populacije nezmožen plačevati vodo po tej tarifi, se zavestno odločajo investirati v območja, kjer je gospodarska uspešnost višja in populacija večja ter bogatejša (Water for all, 2015). Takšno selektivno delovanje onemogoča revnejši populaciji, živeči na podeželju ali obrobju mest, enakopraven dostop do vode. Podatek Svetovne zdravstvene organizacije (World Health Organization, 2015), da 80 % ljudi, živečih brez izboljšane pitne vode ali dostopa do nje, živi ravno na podeželju, je skrb vzbujajoč in potrjuje negativne posledice privatizacije vodnih virov, saj je v večini primerov motivacija zasebnih podjetij pridobivanje dobička, pri čemer pa zanemarjajo potrebe prebivalcev in kršijo njihovo pravico do vode (Water for all, 2015) ter pogodbene obveznosti, ki so jih podpisali ob prevzemu lokalnih vodnih virov.

Med cilje privatizacije vodnih virov spadajo tudi večanje obsega ponudbe, izboljševanje zastarele ali gradnja nove infrastrukture ter varovanje vode. Doseganje teh ciljev (vzdrževanje, obnova in gradnja novih objektov) zahteva velike količine denarnih sredstev, ki jih zasebna podjetja sicer imajo (Columbia Water Center, 2008), vendar posledično, za povrnitev stroškov finančnih investicij v infrastrukturo, ta ista podjetja tako dvignejo ceno vode, da si je določen del populacije ne more več privoščiti (Kumar, 2012). To je tudi bistvo naslednje težave: tudi če je izboljšana ponudba vode razširjena na veliko večje območje, kjer je pomanjkanje vode, je cena vode v mnogo primerih previsoka, da bi prebivalci to ponudbo lahko koristili (Woods, 2006). Kot dodaten skrb vzbujajoč dejavnik se je v mnogo primerih izkazala slaba kakovost vode, ki jo ponujajo zasebna podjetja. Povečane količine določenih kemijskih elementov, kot so kalcij, magnezij in klor, ter prisotnost nevarnih bakterij ogrožajo zdravje ljudi (Kumar, 2012). Če povzamemo vsa omenjena dejstva, lahko sklepamo, da so pozitivni učinki privatizacije vode z izpostavljanjem ureditve in pocenitve upravljanja vodnih virov le obljube, ker v praksi zasebna podjetja teh ciljev pogosto ne izpolnijo, ampak se usmerijo v izkoriščanje vodnega vira za pridobivanje dobička. Zaradi tega prenosi upravljanja vodnih virov iz zasebnega nazaj v javni sektor, kot se je zgodilo v Parizu, ne preseneča.

V 21. stoletju je voda ekonomski vir, ki ga upravljajo sile trga in lobiji, za dostop do njih pa potrebujejo privatizacijo. Tako velike finančne organizacije, kot so Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad, v prikritelem sodelovanju s korporacijami vodijo agresivno kampanjo za privatizacijo vode, ki

traja že več kot 30 let. Podatek, da približno pet velikih organizacij (Suez, Agbar, RWE, Veolia in Saur) obvladuje kar 71 % svetovnega trga pitne vode (Megaloudi, 2013), je skrb vzbujajoč, saj to lahko vodi v še večjo zainteresiranost zasebnih korporacij za prisvajanje vodnih virov, kar se je izkazalo tudi pri reševanju finančne krize v Grčiji, kjer je bil eden od pogojev evropske trojke za finančno pomoč državi tudi privatizacija vseh vodnih virov. Voda je, predvsem zaradi svoje omejenosti in vedno večjega pomanjkanja, postala neprecenljiv vir dobička, pri čemer pa zasebna podjetja pozabljajo, da gre za temeljno človekovo pravico, saj človek brez vode ne more preživeti, kar je poudarila tudi Organizacija združenih narodov z Resolucijo 64/292 leta 2010.

Vsekakor govorimo o kriminaliteti zoper ljudi in vodo, tj. kriminaliteti bogatih in vplivnih, ki iščejo zakonite in nezakonite načine za prilastitev vodnih virov. Velika težava je prepletanje privatizacije in upravljanja vodnih virov, pri čemer je privatizacija le krinka za pridobitev vodnega vira, kot se je pokazalo v primeru Portugalske, Grčije, Bolgarije idr. Kdaj in kako bodo mednarodne korporacije in podkupljivi politiki odgovarjali za vse kršitve, povezane z vodnimi viri?

Slovenija se je uspešno uprla in izognila poskusu vsiljene privatizacije vodnih virov, žal pa so si tuja podjetja z nakupi domačih podjetij v finančnih težavah (npr. Fructal, Pivovarna Laško) prisvojila kar 17 od 29 najkakovostnejših vodnih vrtin, iz katerih se voda uporablja za živilsko industrijo. Vsekakor zaradi cenjenosti in povpraševanja po vodi obstaja nevarnost čezmernega rudarjenja vodnih virov tudi v Sloveniji, zato se mora država čim prej zganiti in podrobneje urediti nadzor ter redno spremljanje količine in kakovosti izčrpane vode, ki jo podjetja prodajajo lokalnemu prebivalstvu. Država je odgovorna svojim državljanom, zato je zagotavljanje pravice do vode – poleg gospodarskega in finančnega stanja, geografskih značilnosti ter količine dostopnih vodnih virov v neki državi – močno odvisno tudi od tega, kako država oziroma podjetja v imenu države ali v dogovoru z njo upravljajo vodo.

Kritični ekološki kriminologi (Brisman in South, 2014; Walters, 2009; Whelan in White, 2005; White in Heckenber, 2016; Johnson et al., 2016) opozarjajo, da je naloga in odgovornost vsake države zaščititi svoje prebivalce pred potencialnimi kršitvami človekovih pravic, ki jih prinaša privatizacija vodnih virov, in to z uveljavljanjem strožje in bolj regulirane zakonodaje. Dosedanji sistemi upravljanja vodnih virov pogosto niso učinkoviti – predvsem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, osredotočenja na dobiček ter kršenja človekovih pravic. Čeprav je državno ali občinsko upravljanje delno odgovorno za nastanek in stanje vodne krize na svetu, pa je jasno razvidno, da privatizacija ni rešitev in v večini primerov le stopnjuje in poslabša že nastale težave. Najti je treba alternativne modele, ki omogočajo nepristranske, trajnostne

in učinkovite načine upravljanja vodnih virov (Kanduč, 1994; Kumar, 2012). V prihodnosti bi morali nameniti več poudarka skupnemu iskanju možnih novih alternativ, ki bi združile prednosti državnega upravljanja, kot so spoštovanje človekove pravice do vode in ponudba vode po dostopni ceni, ter prednosti privatiziranega upravljanja vodnih virov, kot so izboljševanje infrastrukture, trajnostno obravnavanje vode in širjenje ponudbe. Morda tudi s sodelovanjem javnega in zasebnega sektorja, vendar pa nikakor ne brez transparentnega upravljanja vodnih virov in rednega nadzora tako kakovosti vode kot tudi količine, ki jo podjetja izčrpajo, saj je spoštovanje dnevnih omejitev izrednega pomena za uspešno obnavljanje vodnih virov in njihovo kakovost.

Literatura

1. Agencija Republike Slovenije za okolje [ARSO]. (2015). *Vode*. Pridobljeno na <http://www.arso.gov.si/vode/>
2. Alson, M. in Mason, R. (2008). Who determines access to Australia's water? Social flow, gender, citizenship and stakeholder priorities in the Australian water crisis. *Rural Society*, 18(3), 214–219.
3. Barlow, M. in Clarke, T. (2004). *Water privatization*. Global Policy Forum. Pridobljeno na <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/209/43398.html>
4. Bieler, A. (28. 7. 2014). The struggle against water privatization: Victory for Greek union and social movements. *Blogspot.si*. Pridobljeno na <http://andreasbieler.blogspot.si/2014/07/the-struggle-against-water.html>
5. Bond, P. (2004). *The battle over water in South Africa*. AfricaFiles. Org. Pridobljeno na <http://www.africafiles.org/article.asp?ID=4564>
6. Brisman, A. in South, N. (2014). *Green cultural criminology: Constructions of environmental harm, consumerism, and resistance to ecocide*. London: Routledge.
7. Chirwa, D. M. (2004). Water privatisation and socio-economic rights in South Africa. *Law, Democracy and Development*, 8(2). Pridobljeno na http://www.ddd.org.za/images/stories/Ready_for_publication/V8-2_Water_privatisation.pdf
8. Chowla, P. in Molina, N. (26. 9. 2008). *The World Bank and water privatisation: public money down the drain*. Bretton Woods Project. Pridobljeno na <http://www.brettonwoodsproject.org/2008/09/art-562458/>
9. Coca Cola – Opens Unhappiness in Kaladera, Rajasthan. (2. 8. 2014). *Thealternative.in*. Pridobljeno na <http://www.thealternative.in/society/coca-cola-opens-unhappiness-kaladera-rajasthan/>
10. Columbia Water Center. (2008). *Thirsty for change: Considering water privatization in developing nations*. Pridobljeno na <http://water.columbia.edu/files/2011/11/Siegfried2008ThirstyForChange.pdf>
11. Council on Hemispheric Affairs [COHA]. (2013). *On Water Scarcity and the Right to Life: Bolivia*. Pridobljeno na <http://www.coha.org/on-water-scarcity-and-the-right-to-life-bolivia/>
12. Cronin, J. (18. 5. 2005). Tanzania ditches private water supplier. *BBC News*. Pridobljeno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/4558725.stm>
13. Devraj, R. (1. 10. 2009). Development-India: Farmers vs Coca-Cola in water wars. *Inter Press Service*. Pridobljeno na <http://www.ipsnews.net/2009/10/development-india-farmers-vs-coca-cola-in-water-wars/>
14. Environmental Justice Atlas. (2015a). *Privatisation of water in La Paz, Suez-Aguas del Illimani, Bolivia*. Pridobljeno na <https://ejatlas.org/conflict/privatisation-of-water-suez-aguas-del-illimani-bolivia>
15. Environmental Justice Atlas. (2015b). *Water and sewerage anti-privatization movement in Thessaloniki, Greece*. Pridobljeno na <https://ejatlas.org/conflict/water-and-sewerage-anti-privatization-movement-in-thessaloniki>
16. Environmental Justice Atlas. (2016). *Water privatization, Ghana*. Pridobljeno na <https://ejatlas.org/conflict/water-privatization-ghana>
17. Eržen, B. (16. 4. 2015). Zapis pravice do vode v ustavo obsojen na propad. *Zurnal24.si*. Pridobljeno na <http://www.zurnal24.si/zapis-pravice-do-vode-v-ustavo-clanek-248624>
18. European Citizens' Initiative. (2015). *EU Commission backs down after successful »Water is a human right«: ECI – Water now excluded from EU directive*. Pridobljeno na <http://www.citizens-initiative.eu/eu-commission-backs-down-after-successful-water-is-a-human-right-eci-water-now-excluded-from-eu-directive/>
19. European Federation of Public Service Unions [EPSU]. (2012). *Why water is a public service: exposing the myths of privatization: A report commissioned by EPSU to Public Services International Research Unit (PSIRU)*. Pridobljeno na <http://www.right2water.eu/sites/water/files/u/u4/20022012-epsuwater.pdf>
20. Evans, T. (8. 1. 2010). 'Water justice' advocate: Don't privatize. *Cnn.com*. Pridobljeno na <http://edition.cnn.com/2010/TECH/science/01/07/water.justice/>
21. Evropska državljanska pobuda. (2015). *Osnovne informacije*. Pridobljeno na <http://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/basic-facts>
22. Finnegan, W. (8. 4. 2002). Leasing the rain. *The New Yorker*. Pridobljeno na <http://www.newyorker.com/magazine/2002/04/08/leasing-the-rain>
23. Flaška. (2015). *Privatizacija vodnih virov*. Pridobljeno na <http://www.flaska.si/privatizacija-vodnih-virov>
24. Gantar, P. (16. 2. 2013). *Voda kot posel?* Pridobljeno na <http://www.zares.si/voda-kot-posel/>
25. Global water intel. (2012). *Pinsent Masons water yearbook 2011–2012*. Pridobljeno na <https://wateryearbook.pinsentmasons.com/>
26. Gonzalez Rivas, M. (2014). Ethnolinguistic divisions and access to clean water in Mexico, *Latin American Research Review*, 2, 129–151.
27. Henderson, J. (3. 10. 2010). Water privatization in South Africa: Prepaid meters. *Thehealthculture.com*. Pridobljeno na <http://www.thehealthculture.com/2010/11/water-privatization-in-south-africa-prepaid-meters/>
28. India Resource Center. (2002). *Water privatisation, corruption and exploitation*. Pridobljeno na <http://www.indiaresource.org/issues/water/2003/waterprivatizationpsi.html>
29. India Resource Center. (2014). *Coca-Cola Forced to Abandon \$25 Million Project in India*. Pridobljeno na <http://www.indiaresource.org/news/2014/1027.html>
30. Jayaraman, N. (2002). *No water? Drink Coke!* India Resource Center. Pridobljeno na <http://www.indiaresource.org/campaigns/coke/2003/nowaterdrinkcoke.html>
31. Johnston, H., South, N. in Walters R. (2016). The commodification and exploitation of fresh water: Property, human rights and green criminology. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 44, 146–162.

32. Kanduč, Z. (1992). Radikalna kriminologija – kriminologija vsakdanjega življenja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43(2), 103–115.
33. Kanduč, Z. (1994). Nekateri vidiki radikalne narave »radikalne« kriminologije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 45(2), 113–128.
34. Kanduč, Z. (1999). Okolje, priložnosti, nadzor in kriminalno vedenje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(4), 324–333.
35. Karnani, A. (2014). Corporate social responsibility does not avert the tragedy of the commons. Case study: Coca-Cola India. *Economics, Management, and Financial Markets*, 9(3), 11–33.
36. Kelly, P. in Oldring, P. (2015). *Meet a Canadian making thousands of dollars smuggling water into the US*. Pridobljeno na <http://www.cbc.ca/radio/thisisthat/school-real-estate-word-search-champion-water-smugglers-1.3194224/meet-a-canadian-making-thousands-of-dollars-smuggling-water-into-the-u-s-1.3194276>
37. Kumar, K. N. (2012). Water privatization: Causes and consequences. *Golden Research Thoughts*, 2(3). Pridobljeno na <http://aygrt.isrj.org/UploadedData/1480.pdf>
38. Marn, U. (1. 2. 2013). Plenilska doktrina. *Mladina*. Pridobljeno na <http://www.mladina.si/120104/plenilska-doktrina/>
39. Mattioli, W. in Segato, L. (2016). *Environmental crimes in the water sector. Working paper – Water crimes project*. Pridobljeno na <http://www.watercrimes.eu/#resources>
40. Megaloudi, F. (3. 8. 2013). When water is for sale: What water privatisation really means. *The Huffington Post*. Pridobljeno na http://www.huffingtonpost.co.uk/fragkiska-megaloudi/water-privatisation-what-it-really-means_b_3381233.html
41. Mekina, B. (15. 5. 2015a). Naša voda korporacijam. *Mladina*. Pridobljeno na <http://www.mladina.si/166430/nasa-voda-korporacijam/>
42. Mekina, B. (24. 12. 2015b). Privatizacija vode. *Mladina*. Pridobljeno na http://www.mladina.si/171671/privatizacija-vode/?utm_source=ref&utm_medium=web&utm_campaign=facebook
43. Monitor. (2011). *5000 on trial for unpaid water*. Pridobljeno na <http://www.monitor.bg/article?id=320250>
44. Naficy, S. E. (2013). *World Bank's private water schemes devastate Tanzanian communities*. Corporate accountability international. Pridobljeno na <https://www.stopcorporateabuse.org/blog/world-banks-private-water-schemes-devastate-tanzanian-communities>
45. National Geographic. (2016). *Freshwater crisis*. Pridobljeno na <http://environment.nationalgeographic.com/environment/freshwater/freshwater-crisis/>
46. Ogrinec, D. (26. 1. 2016). Bomo izgubili pravico do lastne vode? *Zarja*. Pridobljeno na <http://revijazarja.si/clanek/zgodbe/56a5efcb9f74d/bomo-izgubili-pravico-do-lastne-vode>
47. Oskrba z vodo z ramen Pivovarne Laško nazaj na občino. (30. 3. 2016). *Slovenska tiskovna agencija (STA)*. Pridobljeno na <https://www.sta.si/2247660/oskrba-z-vodo-z-ramen-pivovarne-lasko-nazaj-na-obcino>
48. Patterson, P. (24. 1. 2014). Suez seeks to buy Thessaloniki and Athens water utilities. *The Council of Canadians*. Pridobljeno na <http://canadians.org/blog/suez-seeks-buy-thessaloniki-and-athens-water-utilities>
49. Pečar, J. (1996). Podjetniška kriminaliteta. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 47(3), 203–212.
50. Petitjean, O. (28. 3. 2014). *Forced privatizations in Greece: Suez eyes taking over the water services of Athens and Thessaloniki*. Multinationals Observatory. Pridobljeno na <http://multinationals.org/Forced-Privatizations-in-Greece>
51. Poslanci za vpis pravice do pitne vode v ustavo. (25. 5. 2016). *24ur.com*. Pridobljeno na <http://www.delo.si/novice/politika/ustavna-komisija-predlaga-vpis-pravice-do-pitne-vode-v-ustavo.html>
52. Public Citizen. (2003). *IMF and World Bank push water privatization and full cost recovery on poor countries*. Pridobljeno na <https://www.citizen.org/documents/IMF-WB%20promote%20privatization.pdf>
53. Right to water. (2013). *Commission plans for water privatisation*. Pridobljeno na <http://www.right2water.eu/de/node/279>
54. Rugelj, S. (22. 4. 2015). Kaj imajo skupnega Fructal, Radenska, Laško in Union? *SIOL.net*. Pridobljeno na <http://www.siol.net/siol-plus/kolumne/kaj-imajo-skupnega-fructal-radenska-lasko-in-union-163006>
55. Sadiq, S. (2002). *Timeline: Cochabamba water revolt*. Public Broadcasting Service. Pridobljeno na <http://www.pbs.org/frontlineworld/stories/bolivia/timeline.html>
56. Schiffler, M. (2015). *Water, politics and money: A reality check on privatization*. Pridobljeno na http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-319-16691-9_2
57. Shultz, J. (19. 12. 2004). The second water war in Bolivia. *ZNet*. Pridobljeno na <https://zcomm.org/znetarticle/the-second-water-war-in-bolivia-by-jim-shultz/>
58. Slaček, N. (26. 3. 2016). Tiha privatizacija vode. *rtvslo.si*. Pridobljeno na <http://radioprvi.rtvsllo.si/2016/02/tiha-privatizacija-vode/>
59. Stack, B. (3. 30. 2012). Is water a renewable resource? *Our new climate*. Pridobljeno na <http://ournewclimate.blogspot.de/2012/03/is-water-renewable-resource.html>
60. Strokovna skupina za pravico do pitne vode. (2016). *Mnenje o predlogu za začetek postopka za spremembo Ustave Republike Slovenije z osnutkom ustavnega zakona – pravica do pitne vode (EPA 463-VII)*. Ljubljana: Civilna iniciativa za Slovenijo in svobodo. Pridobljeno na <http://voda.svoboda.si/.../2/2016/03/kon%C4%8Dno-mnenje.pdf>
61. Suez Environnement. (2010). *Johannesburg management contract*. Pridobljeno na http://www.suez-environnement.fr/wp-content/uploads/2010/07/water_stories_johannesburg_fr_bd_21-06-10.pdf
62. Svetovni dan voda: Slovenija po količini vode ena najbogatejših evropskih držav. (22. 3. 2015). *24ur.com*. Pridobljeno na <http://www.24ur.com/novice/slovenija/svetovni-dan-voda-slovenija-po-kolicini-vode-ena-najbogatejsih-evropskih-drzav.html>
63. Todurov, M. (24. 9. 2014). Privatizacija 2.0. *Vzpon*. Pridobljeno na http://vzpon.vzajemci.com/novice/gospodarstvo/11603/privatizacija_2_0
64. Transnational Institute, Public Services International Research Unit. (2014). *Here to stay: water remunicipalisation as a global trend*. Pridobljeno na <https://www.tni.org/files/download/here-tostay-en.pdf>
65. United Nations [UN]. (2010). *Resolution 64/292 – The human right to water and sanitation*. Pridobljeno na http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/292
66. United Nations [UN]. (2015). *The millennium development goals report 2015*. Pridobljeno na http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20Summary%20web_english.pdf
67. United Nations Department for Economic and Social Affairs [UNDESA]. (2014). *The human right to water and sanitation*. Pridobljeno na http://www.un.org/waterforlifedecade/human_right_to_water.shtml
68. Ustava Republike Slovenije. (1991). *Uradni list RS* (33/91).

69. Vaupotič, V. (26. 6. 2013). Privatizacija vode gre (za zdaj) na smetišče zgodovine. *Dnevnik.si*. Pridobljeno na <https://www.dnevnik.si/1042595512/svet/privatizacija-vode-gre-za-zdaj-na-smetisce-zgodovine>
70. Walters, R. (2009). Bhopal, corporate crime and harms of the powerful. *Global Social Policy*, 9(3), 324–327.
71. Water Crimes. (2016). *Inventory, outlook and assessment of emerging environmental crimes against water in Europe*. Pridobljeno na <http://www.watercrimes.eu/>
72. Water for all. (2015). *Water management systems*. Pridobljeno na <http://12.000.scripts.mit.edu/mission2017/water-management-systems/>
73. Whelan, J. in White, R. (2005). Does privatising water make us sick? *Health Sociology Review*, 14(2), 135–145.
74. White, R. in Heckenber, D. (2016). *Green criminology*. London: Routledge
75. Wisegeek. (2014). *What is water privatization?* Pridobljeno na <http://www.wisegeek.com/what-is-water-privatization.htm>
76. Woods, B. (2006). *A world without water* (Dokumentarni film). Pridobljeno na <http://topdocumentaryfilms.com/the-world-without-water/>
77. World Bank pushes private water. (14. 8. 2003). *BBC News*. Pridobljeno na <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3148837.stm#top>
78. World Health Organization [WHO]. (2015). *Progress on sanitation and drinking water: 2015 Update and MDG Assessment*. Pridobljeno na http://www.wssinfo.org/fileadmin/user_upload/resources/JMP-Update-report-
79. Za vpis pravice do pitne vode v ustavo dosežena dvotretjinska večina. (12. 7. 2016). *24ur.com*. Pridobljeno na <http://www.24ur.com/novice/slovenija/pravica-do-pitne-vode.html>
80. Zakon o gospodarskih javnih službah (ZGJS). (1993). *Uradni list RS* (32/93).
81. Zakon o varstvu okolja (ZVO-1). (2006). *Uradni list RS* (39/06).
82. Zakon o vodah (ZV-1). (2002). *Uradni list RS* (67/02).

(Forced) Water Resources Privatization – A New Form of Crime against Water (and People) in Terms of Critical Green Criminology

Katja Eman, Ph.D., Assistant Professor of Criminology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: katja.eman@fvv.uni-mb.si

Sara Humar, B.A. in Criminal Justice and Security, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: humar.sara1@gmail.com

Man's close connection with water derives from the very beginning of human existence, but the view of it has changed throughout history. While free access to water was up to modern times a matter of course, water in the modern world can be seen in two different aspects: as a natural resource that can be accessed by anyone who needs it, or as an economic commodity that has its own financial value and the price set by the economic market. It is this economic aspect of water, in the time when water scarcity is on the rise that increases the motivation of private companies for the purchase of water resources since, regardless of the fact that we are all creatures who are dependent on water, thus providing inexhaustible profits. The latter is very problematic, especially in regards to the violation of the fundamental human right to water – amenities they need for their survival. Due to the lack of regulation (or countries' indifference), water resources in the world are not managed in a way that would allow the sustainable existence of water and access to it by everyone. The authors, on the basis of cases analysis, raise the issue of often forced privatization of water in the usually poor, but with water resources, rich countries, and the water management. They raise the issue of dysfunctional legislation on water protection, which can lead to individual violations or crimes affecting water. These crimes are discussed from the green criminological viewpoint, which draws attention to this growing problem and growing threat to water and people. Finally, the weaknesses and failings of water resources privatization are discussed, which are closely linked to the crimes of the rich and powerful, such as criminal enterprises, and state or local authorities, which are often involved in the exploitation or management of water resources.

Keywords: water, water privatisation, right to water, (critical) green criminology

UDC: 556.18